

Dissertatio medica pathologica inauguralis de diagnosi, prognosi, et causis mortis in febris / quam ... pro gradu doctoratus ... eruditorum examini submittit Gulielmus Black.

Contributors

Black, William, 1749-1829.
Rijksuniversiteit te Leiden.

Publication/Creation

Lugduni Batavorum : Apud Theodorum Haak, 1771.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/f6t7rnb3>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

6

DISSERTATIO MEDICA PATHOLOGICA
I N A U G U R A L I S
D E

DIAGNOSI, PROGNOSE,
ET CAUSIS MORTIS,
IN FEBRIBUS.

Q U A M,
ANNUENTE SUMMO NUMINE,

Ex Auctoritate MAGNIFICI RECTORIS,

LVDOVICI CASPARI VALCKENAER,
LINGVAE GRAECAE, ET HISTORIAE PATRIAE
PROFESSORIS ORDINARI,

N E C N O N

Amplissimi SENATUS ACADEMICI *Consensu*, &
Nobilissimæ FACULTATIS MEDICÆ *Decreto*,

PRO GRADU DOCTORATUS

Summisque in MEDICINA Honoribus & Privilegiis,
ritè ac legitimè consequendis,

Eruditorum Examini submittit

GULIELMUS BLACK,
H I B E R N U S.

Ad diem XX. Martii MDCCLXXI. H. L. Q. S.

Δέγειν τὰ προγνώμια, γνώσκειν τὰ παρόντα, προλέγειν τὰ
ἔσθμια, μελετᾶν πάντα. HIPPOCR.

*Atque hæc, ut ego arbitror, veteres rerum eventis magis
emoniti, quam ratione ducti, probaverunt. CICERO.*

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud THEODORUM HAAK, 1771.

1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

E R R A T A.

Pag.	10.	lin.	15.	producere	<i>pro</i>	producere possit.
—	21.	—	22.	insensissimæ	—	insensissimæ
—	22.	—	14.	vera	—	vero.
—	44.	—	24.	cognitionis	—	cogitationis
—	45.	—	37.	Hippocraftes	—	Hippocrates.

&c. &c. &c.

33. ~~Le~~ ~~flexum~~ ~~flexum~~ ~~Nosam~~

100

Dr Lyons _____

Dunquanno

from

_____

The Author _____

[Faint mirrored text bleed-through from the reverse side of the page]

PATRI CHARISSIMO

JOSEPHO BLACK,

ARMIGERO, PROPTER INNUMERA BENEFICIA
QUÆ A PATRE OPTIMO ACCIPERE POTUIT FI-
LIUS: ÆTERNUM VENERANDO, AMORE
ET OBSEQUIO PROSEQUENDO.

NEC NON

ROBERTO SCOTT,

APUD CIVITATEM ARMAGH IN HIBERNIA CHI-
RURGO; VIRO INTEGRITATE NON VULGARI
CONSPICUO, ET IN ARTIS PROPRIÆ FELICI
AC PRUDENTI EXERCITIO NEMINI SECUN-
DO; QUO AUSPICE ARTEM MEDICAM IN-
GRESSUS EST, ET CUJUS CONSILIO-
RUM AC AMICITIÆ IN HORUM STU-
DIORUM TYROCINIO COLLATORUM
NON INGRATUS RECORDATUR.

AMICIS VERÈ DIGNISSIMIS ET CONTERRANEIS,
IN CURSU ACADEMICO MEDICINALI EDIN-
BURGI CONFECTO, QUONDAM SOCIIS.

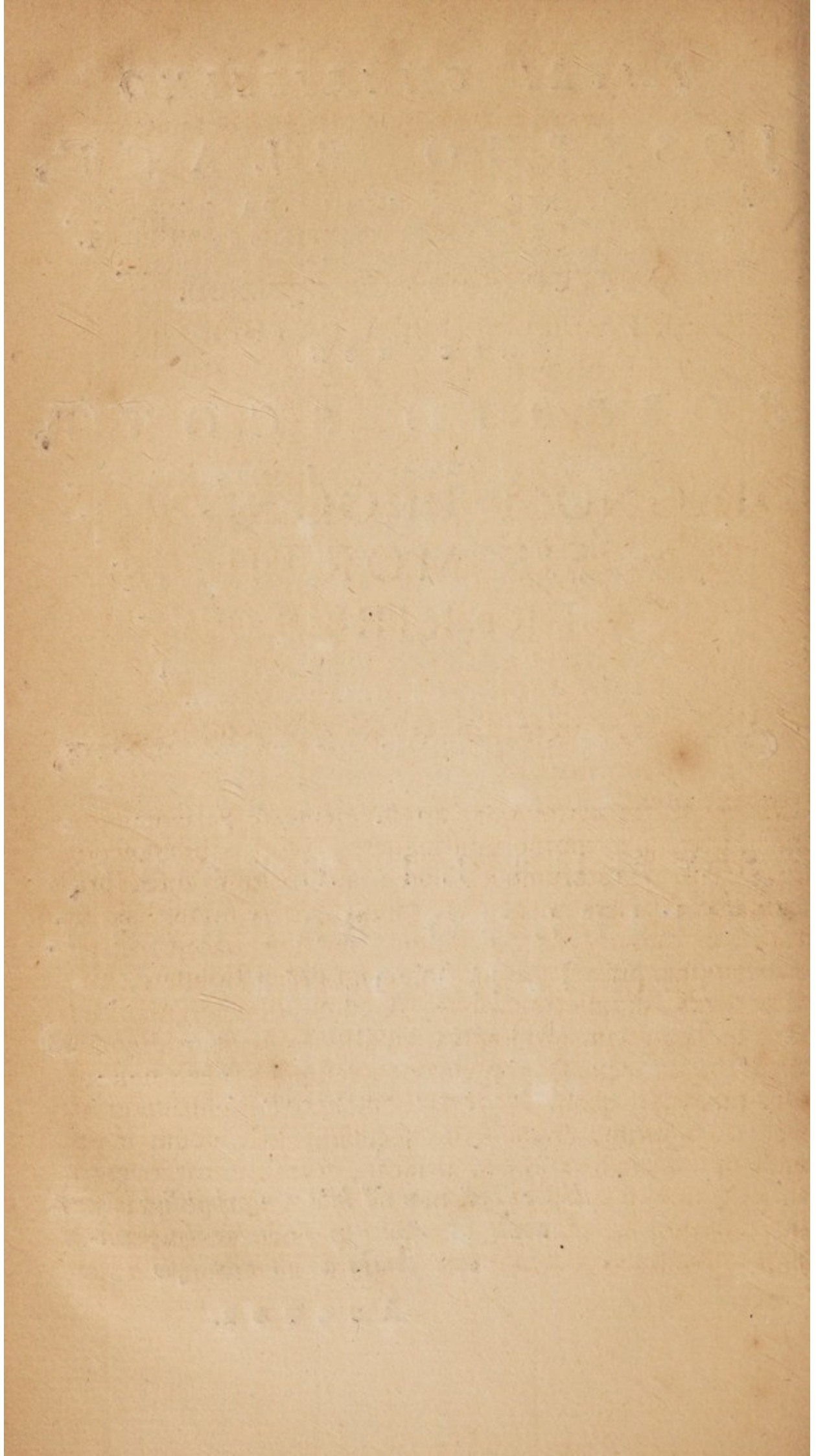
SAMUELI EVANS,
GULIELMO BARRETT.
TIMOTHEO KIRBY.

ARMIGERIS; VIRIS IN ARTIBUS HUMANIORIBUS
ADMODUM VERSATIS, ET INGENUA MORUM
PROBITATE ORNATIS.

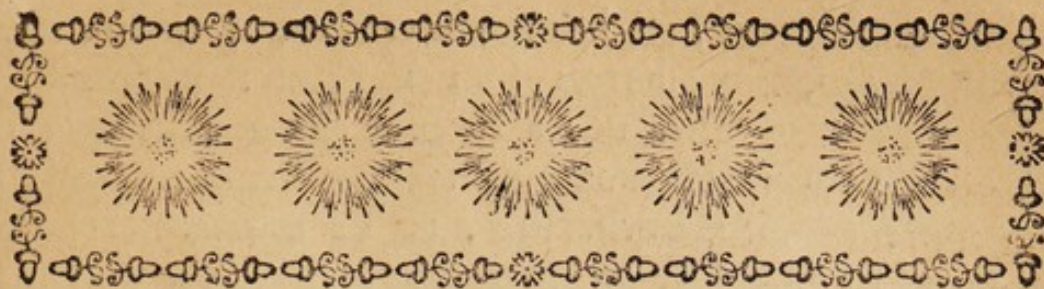
*Hiscæ studiorum & laborum primitiis; Devotio-
nis & Amicitiae Testimonium publi-
cum ponere voluit debuitque*

AUCTOR.

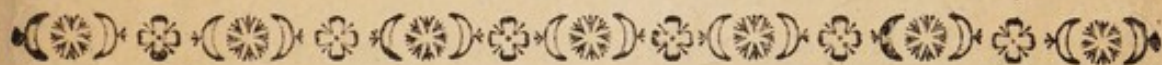

DISSERTATIO MEDICA PATHOLOGICA
INAUGURALIS

DE

DIAGNOSI PROGNOSI ET
CAUSIS MORTIS IN
FEBRIBUS.

Inter partes quæ artem medicam perficiunt, ea quæ morbos distinguere, futuros prænoscere, ægrotorumque salutem aut exitium antea prævidere docet, nec minus quo tempore hæc futura, & quibus viis efficiuntur, maxime utilem & laudabilem sese præbet, atque hominem prædictionibus, quasi oraculis, divinis honoribus, & admiratione dignum reddit: quibus etiam propter vaticinationes medicos dignatos fuere, apud veteres non desunt exempla. Hæc non minus medicis, quam Ægrotis, emolumentum plurimum affert, & apprime etiam scitu necessaria est; quum in ea, quod ad medendi rationem attineat, totus rei cardo vertitur, & sine qua trunca & debilis esset; quippe quæ medico morborum naturam detegit, perinde ac Imperatori hostium insidias; & ea arte cognitis indicis, quæ nos

A

vel

vel spe consolentur, vel metu terreant, prævisis etiam Symptomatis quibus ægroti sunt vexandi: intempestivo medicamentorum usu, utiles Naturæ progressus non impedit, seu cum Symptomata exitium indicant, morbo facilius medicamentis occurritur, & ex quibus Morborum natura probe cognita, ac perspecta, curatio qualis recte profutura sit intelligit. Quinetiam maxime juvat in morbis acutis exitialibusque, qui præcognitam ægrotantium mortem futuram, ubi assidentibus enunciaverint, mortis culpa plane vacare solent, ægrotosque, audito prognostico, non Medicorum culpa, sed Morborum viribus interemptos, assidentes judicant, quod alioquin ipsorum negligentia aut ignorantia adscriberent.

Ad hos morbos universalissimos placandos, quorum rara fortuna contingit, ullum hominem expertem vivere, imo & paucos absque febre mori. Romani trepido metu commoti fanum dicabant, & non inepte cecinit Poëta

*Post ignem ætherea domo
Subductum, Macies & nova febrium
Terris incubuit cohors.*

HORATIUS.

In hac igitur parte quæ artis medicæ fundamentum struit, operam sedulo navare conabor, ut quantum patietur tenuitas nostra, symbolum aliquod quale quale, in ærarium commune contribuam: medicis veteribus, ac recentioribus quibus explorata sunt ea in quæ progredimur, ducibus memet sæpissime tutatus. Hic labor, hoc opus in quod memet nunc demergo: munus profecto gravissimum suscepi, quod forsitan ferre recusent humeri: ars enim est longa, occasio præceps, sed utcunque audere non dedecet, & tyrocinio venia favorque concedetur. Tentandum ideo, & cum pugna sit adeo difficilis, si victoria defecerimus nequaquam mirandum.

Sed cum in nullius verba jurare addicti sumus, erro-
res

res licet antiquissimos deferere nullatenus inhonestum arbitrabimur, si veritas suaserit, cum optime novimus, quod humanum sit errare, nam ut seneca recte monuit, dum unusquisque mavult credere quam judicare, versat nos & præcipitat traditus per manus error: progrediens non qua eundum est, sed qua itur.

Idcirco tamen, ne brevis esse laborans obscurus fiam, nonnulla de febribus in genere sunt dicenda; quoniam his præmissis, cætera quibus hæc methodus investigetur clarius elucescant: & quorum cognitio quantum ad rem conducat, posterius liquido constabit.

Principio igitur, uti eam serio aggrediar, ex universo propositum hocce constituere voluerim. Quemadmodum sensus motusque officia, quæ tot tantasque Æconomiae animalis functiones complectuntur, a systemate nervoso primordia ducunt, ita legum ejusdem cognitionem studiosam in æconomia generali, & officiis peculiaribus introspicendis, ex necessario momenti fore maximi oportere: sic Medicorum inter principes Cl. Hoffman sæpius inculcat.

A Boerhaavio immortalis his utente verbis initium duco,
 „ Quo magis magisque cogito, de febribus intermittenti-
 „ bus, eo magis video veram esse sententiam quam Bo-
 „ rellus proposuit, quod scil. febris intermittens causa
 „ hæreat in genere nervoso ”.

Cel. Gaubius, Whyttius, & Baro van Swieten, quoque hanc opinionem a Borello primo introductam, postea vero ab Hoffmanno plenius evolutam, desponsaverunt; sed genus ejusdem nullatenus adhuc luculenter enodatur. Sententia popularis nunc fere ab omnibus adscita, spasmus in arteriis extremis pollentem stimulos creare, & cordis, arteriarumque actionem excitare & augere; quæ universim ab omnibus salutis restituendæ modus necessarius & conditio febris præcipua habetur; & hunc spasmus solvere, esse morbi sanationem seu solutionem. Hoc autumant Hoffmannus & pedissequi: Et sat fuisset argumenti, si, post intermittens spasmi solutionem, ab

impetu aucto, rursus Paroxismus recedivus non foret; sed in perspicuo est; labem aliquam in habitu latitare, & Paroxysmorum renovationi occasionem præbere.

Cum hæc per multa volumina, perque magnæ contentionis disputationes a medicis tractata sunt, subjiciendum est, quæ proxima vero videri possunt, media quodammodo inter diversas sententias, quod in pluribus contentionibus deprehendere licet, sine ambitione verum scrutantibus, ut in hac ipsa re. Necessè est igitur ut ulterius progrediamur, & hujusce spasmi rationem indagare conemur.

Priusquam autem, ad hoc problema momentosum extricandum procedamus, argumenta quædam nosologica constituere, & disputationis limites circumscribere, & ordinate disponere perlubenter voluerimus. Supervacuum foret, aliquid Nosologiæ utilitati commendationis attribuere; cum tantis eam laudibus dignam existimaverunt viri tot illustres, Syd. Gaub. Bagliv. Boerhaav. Sauv. Linn. Vogel &c.

Divisionibus omnibus systematicis objiciendum fit, utcunque divisionem a Cl. Culleno nuper editam sequi arrisit ex eo fonte plurima utilia hausi.

Febres sub classe unica generali, in qua aliquid inter se commune habent, contineri possunt.

Errori tamen facilem hinc occasionem præbet ingens numerus Symptomatum quo febris plerumque stipatur & sine quibus tamen febris esse potest: ut ille vitetur, opus erit ex infinitis illa Phænomena sola eligere, quæ omni febre semper adsunt, quorumque cognita præsentia omnes medicos docet febrem adesse, quorum absentia judicant hominem a febre immunem esse. Boerhaav. Hæc Classis supradiçta apud Nos *Pyrexia* nuncupatur, & sic accurate definitur: Post horrorem pulsus frequens, viribus artuum imminutis. Sub hac classe ordines quinque sese offerunt: 1°. Febres strictius dictæ; nam ordo hicce sub significatione accuratiori quam pyrexia accipitur. 2°. Phlegmasiæ. 3°. Exanthemata; 4°. Hæmorrhagiæ. 5°. Pro-

5°. Profluvia: Hi rursus in genera, & species subdivisibiles.

Ordo primarius, febres strictius dictæ, sic dignoscitur. Prægressis languore, lassitudine, & aliis debilitatis signis, pyrexia sine morbo locali primario: ut ab ordine Phlegmasiarum secundo distinguatur, qui congestionem seu affectionem topicam idiopathicam primariam in suam causam agnoscit; ex Gr. pleuritis, rheumatismus, angina, cæterique. Ordines alii singuli characteribus sibi invicem discretis, quibus hoc loco diutius immorari abs re alienum esset, internoscuntur, cum, in tentamine insequenti, ordini primo præcipue animum incumbere constituimus.

Hic ordo in Sectiones omnino binas recte dispertitur; una Intermittentes & Remittentes, altera Continuas ita dictas, uti febrem Inflammatoriam, Nervosam, & Putridam Anglorum; Synocham, Typhum, & Synochum Sauvagesei, complexa.

Sectionis hujusce primæ scil. Intermittentium, genera, Temporis intervallo inter Paroxismos, eorundem similitudine a se ipsis distinguuntur; A Continuarum sectione. Sub prima, intermissiones, remissiones, & exacerbationes, quam sub postrema, perspicuæ magis apparent, & citra viginti quatuor horarum spatium cursum absolvunt. Cum vero systema corporeum sub diurnis revolutionibus, & oppositis, uti somni, vigiliarum, appetitus, excretionum, & cæterorum extremis ubique versatur, cumque Arteriarum pulsus, singulis diebus, sub variis horis, tardior seu citatior evadit, vid. Cl. Robinson on The An. Oecon. & exacerbationes hæcticæ naturales presso pede consequi solent, cum denique febres continuæ illarum revolutionum impulsui subjiciuntur; uti exacerbationes vespertinæ evincunt: ideo a priori forsan concluderes, febrem continuam, sic proprie dictam, nusquam terrarum occurrere. Cl. Professor febrem per horas viginti quatuor, sine exacerbatione aliquatenus notabili, perdurare se nunquam

quam vidisse asseverat: historia etiam febrium plurimarum ut ab auctoribus narratur, fidem huic conciliat.

Unum statum systematis in die, febrilis paroxismi accessui, alterum remissioni favere, observatio probat, agitationes autem insolitæ, ex causis stimulantibus, & systematis sensibilitate relativa, hodie excitatæ, statam talem possunt inducere, ut cras variet paroxysmus, typus tamen nunquam obliteratur, & si in continuam ex intermittente mutatur febris, loco intermissionis, remissio obtinet.

Paroxysmorum duratio, causa cujus postea dicetur, & eorundem regressus frequentiores, formas intermittentium diversas, intervallorum brevitatem, intermittentium in remittentes, & illarum rursus in continuas, commutationem assignant, & constituunt. Continuæ in intermittentes sæpe transmutant, & vice versa, & cum tertianæ in continuas paulatim demigrant, typum tertianum qui admodum universe in febre intermittente sicut & continua dominatur, conservant, vid. Senac., Cleg. Syd. Pring. & Sauv. Auctor postremus omnes quotidianas inter tertianas duplices relegit. Paroxysmorum immortalium causam postea indigitare conabimur: quæcunque autem discrimina alia occurrant, quibus febrium continuarum genera terna sigillatim internoscantur, postea locus erit ut ostendamus.

Analogiam Intermittentes inter & Continuas ita dictas intimam obtinere jam antea monstravimus; & singulas paroxismis suis, etiamsi in posterioribus exacerbationes & remissiones difficilius insigniantur, ubique constare; sufficetne igitur ad causam febris proximam investigandam, Intermittentis paroxismi conspectus, qui, prout ordinis ejusdem genus quam maxime consummatum, quippe sub eo symptomata dilucidius designantur, accenseri potest: immo Sydenhamus ipse doctrinæ contrariæ fautor, vulgo habitus, febrem continuam Londini, anno 1661., grassantem, ad classem intermittentium

referebat, dicens, Paroxysmorum duratione, ab intermit-
tentibus tantum differre.

In paroxismo tria stadia diversa sub hoc ordine sese pro-
ferunt: nempe.

- I. Stadium exhorrescentiæ, horroris, & frigoris;
- II. Caloris.
- III. Sudoris.

Quidquid in Symptomatibus cujusvis generis, a statu
sano alienatum se manifestat, id omne ad actiones, excre-
ta, & qualitates sensibiles facile reduci potest.

Monendum est hic, aliud in alterum tam sensim obre-
pere, ut, ubi illud terminetur, aut hoc incipiat, ne vix
dici possit. Sed horum singula, quantum res sinat, dein-
ceps enarrare conitemur.

Stadium primum. Præcedunt lassitudo, languor, torpor;
quibus accedunt oscitatio, pandiculatio, & in somnum
aliquando proclivitas; quinetiam debilitas, ita ut æger ad
sefe sub positura erecta sustinendum parum valet, sed de-
cumbere ex necessario cogitur. Circa hoc tempus, cutis
totius pallor obvenit, qui primo incessu ad partes extre-
mas, uti nasi, digitorum, ungues manuum pedumque,
exoritur; quæ partes interea livescere consueverunt. Ha-
bitus totus externus extenuatur; omnia vascula per super-
ficiem dispersa sensim evanescent; Annuli ex digitorum
articulis elapsi decidunt. Cutis astringitur, & papillæ pro-
minent, ita uti pellem anserinam mentiantur. Frigoris
sensus hæc comitatur, qui primo ad ortu haud raro a pedi-
bus incipit, sed sæpissimè per dorsum quasi serpere vide-
tur, & aquæ frigidæ transfusionem æmulari solet; mox
etiam, totum corpus pervadens, eo intenditur, ut æger nul-
latenus calleferi queat. Hisce vero pedetentim superveniunt
varii motus anomali; quales, horror, rigor, tremorque;
primo parum constantes, at cito totum corpus occupan-
tes, atque imprimis has partes quibus imbecillæ sunt anta-
gonistæ; hac de causa maxilla inferior & artus vehemen-
ter succutiuntur. Nunc vero imminet.

DISSERTATIO MEDICA

Stadium secundum. Quod una cum sensu caloris circa præcordia accenso primo introducit, & per totum corpus cito diffunditur. Refrigeratio fervorque undequaque vicissim sollicitant; sed aliquanto temporis spatio tandem peracto, ardore invalescente; horrores atque tremores penitus fugantur; superficies quoque, præ cæteris facies, manus, oculi, nunc turgidiores, multum ruboris præ se ferunt.

Stadium tertium. Postquam stadii secundi symptomata febrilia deferbuerunt, cutis laxatur & mollescit, æstus fit lenior, sudores primum circa caput erumpunt, ac deinde pedetentim in partes vicinas obrepunt, donec corpus æqualiter molle calidumque reddatur; sudores ubique invalescunt, & paulatim diminuti paroxismo finem imponunt.

Haud paucis, inter Apyrexie decursum, præ lassitudine & imbecillitate, vires defetiscunt.

Quinetiam symptomata alia designanda occurrunt: uti *Pulsus.* Quamprimum stadii primi symptomata quælibet, ac nonnunquam citius ingruunt, pulsus exilis, debilis, frequensque, & in quibusdam irregularis, habetur; atque ita deinceps per hoc stadium perstat: Calore autem redeunte, magis constans, validus, plenus, & minus frequens evadit, etiamsi statum naturalem adhuc excedat. jam arteriarum pulsatio dura, quasi quodammodo alligarentur, & subsilire prohiberentur, ictum præbet. Hoc in stadio primo, quamvis minus manifeste, magis sæviebat; uti ex conditionibus compluribus inferre licet. Arteriæ temporales vehementer agitantur. Pulsus denique sudore procedente minus frequens, tardior, plenior, molliorque, & cito qualis ac in sanitate devenit.

Respiratio. Sub frigoris insultum, anxietatis sensus & circa præcordia gravitas, urget; quibus respiratio crebra & laboriosa comes incedit; & exinde cum arteriarum ictibus, pari gressu, lentior ac naturalis evadit.

Secretiones. Sub stadio primo secretiones generis cujusvis aut penitus subprimuntur, aut saltem multum immi-
nuunt.

nuuntur. Os & cutis exsiccantur; sitis urget, venter astringitur, urina parcior excernitur, odoris expers, limpida, tenuisque, sedimentum nullum deponens. Tumores subsidunt; ulcera exarescunt. Sub stadio autem secundo, secretiones adhuc occluduntur; Os, cutis, & cætera, desiccantur; & coloris rubrioris fit urina. Ulcera tument dolentque. Sudore exæstuante, secretiones omnes uberiores fiunt. Os humectatur; & haud raro respondet alvus. Ex ulceribus humores purulenti defluunt. Urina nunc uberior profluit, sedimentum copiosum demittens.

Ventriculi affectus. Sub principiis, appetitus deletur; & nausea denuo succedit, quæ in vomendi actum non raro erumpit; sed, sudore procedente, evanescit, & cibi cupiditas redit.

Sensationes. Sub stadii prioris insultum, sensorii functiones & affectus, uti tactûs, visûs, auditûs, olfactûs, cæterorumque sensationes consuetæ, multum imminuuntur. Hebetudo, stupor, delirium, coma, convulsiones, & cætera, non raro consociantur. Sub stadium autem secundum, sensationes exquisitæ fiunt, ita uti soliti, quales, lucis, sonitus, cæterorumque affectus, ægre tolerantur; homo delirat; & nonnunquam comatosus evadit. Ulcera dolent; excruciatu in variis partibus urgent; sitis inexplebilis incessit. Sub stadium tertium, phænomena omnia infausta paulatim evanescunt.

Notandum tamen, quod in variis hæc varie sæviunt durantque.

Nunc ad phænomena febris investiganda progrediamur; uti, si fieri possit, causa proxima exinde detegatur. in hoc autem prosequendo inter scyllam & charybdin navigamus, & doctissimi in saxa illiderunt.

Principio, vires sedantes & debilitatem ingruere, in perspicuo est. Ita profecto lassitudo, imbecillitas in functionibus animalibus & vitalibus, stupor, delirium, quod nonnunquam in coma extenditur, hebetudo, convulsiones, & cætera, sensorium ex origine pertentari,

& officia conturbari, clarissime demonstrant. Insultus inopinatus: Cortex brevi ante paroxismi accessum adhibitus, antequam in fluidorum circuitum opportune perveniat, ad eundem propulsandum valebit. Paroxismi, postquam cessarunt, a terroris aut timoris impetu, denuo renovari possunt. Intermittentes, præcipue autumnales, lentoris signa nullatenus ostendunt. Applicationes externæ, & dolores acuti, paroxismo præeuntes, eum nonnunquam coercuerunt. materia variolosa, aut & venerea plura systemata adficit, quam febrilis, dum forsitan unus ex magno numero simili modo febris causis objectus, febre afficitur. febris dum fluida in ullo statu sunt oriatur, & fluida ulla via nobis cognita mutantur, sine febre; pars etiam in materiam variolosam conversa sit, sic ut variolas producere in homine qui antea eodem laborabat morbo, & qui hoc tempore fluidis ita inquinatis a febre liber erit: per consuetudinem seu habitum febrium causæ nobis innoxie fiunt, exemplum indigitans, quod systema nervosum agrediuntur, habitus potestati solummodo subjectum; quoniam hic nullam habet connectionem cum fluidis. in omnium fere febrium principio, & per multarum decursum, fluida nullam mutationem quoad qualitates sensibiles patiuntur.

Vis Nervosæ energia, unde cæterorum actio pendet, imminuta, phænomena omnigena dilucide explicabit; hæc enim per systema usque ad Cor arteriasque ubique diffunditur; uti pulsus debilis & irregularis aperte demonstrat: Ex vis Nervosæ & systematis sanguiferi statu, phænomena omnia consecutaria deduci possunt.

Principio, cordis arteriarumque actio, imbecillis & impedita, sanguinem ad vasa extrema languide propellit; hinc ea, fluidis non distendentibus, elasticitate sua & vi musculari sese constringunt. Unde explicatur ulcerum cutis & oris exsiccatio, tumorum subsidentia, urinæ & salivæ secretio parca. Bilis aucta copia, vasis internis nunc sanguine obrutis, partim enascitur; & exinde anxietas,

xietaſ , & ſpirandi difficultas , & cætera , excitantur. Ill. Senac, de recondita febrium natura , etiãſi bilem , prout febris cauſam proximam , agnoſcit , nihilominus cauſam compoſitam adſcire coactus eſt.

Præter arteriolarum elãſticitatem , conſtrictionem , vi muſculari ſibi ipſi innitenti , augeri , & prolongari , clariffime deducimus ; cum ſtadio primo diutius protrahitur ; quod quidem cutis ſiccitas , & cætera , ſub ſtadio ſecundo , vaſis etiãſi diſtentiſ , & aetione aucta luculenter evincit. ecce vero ſpasmus Hoffmanni.

Quod ad impetum auctum excipientem attineat , hunc a congeſtione interna ſcilicet cor ſtimulante excitari nequaquam concedimus. Cum enim cordis aetio debilior vi Nervofæ energiãſ imminutam conſequatur , ideo cauſæ quædam ad hujus energiãſ excitandãſ , opportune , & ex eo cor ipſum ad illius ſtimulum magis ſenſibile reddendum , concurrere debeant. Hæ ſunt vires medicatriciſ , apud medicos tam multis laudibus vulgo concelebratæ. Cum enim ſenſatio moleſta ſeu nociva adhibetur , vel quæ poteſtatem nervoſãſ certum ad gradum infirmare valet , vel quæ reſiſtentiam anxietatem creet , quas hæ congeſtiones vaſorumque conſtrictiones inferre ſolent ; ad hanc depellendam , ſenſorii viſ adauetãſ , & reãctio qua ſtatus naturalis recuperetur , opportune excitatur. Hæc vero lex in œconomia animali dominatur , quæ noxia depellendi , obſtacula removendi & errores ſuos corrigendi , viribus induitur , haud raro tamen vi medicatriciſ deficientibus : Corticis effectus in intetmittentibus ſanandis in exemplum hujus inſerviant. Quod ad ſententiam noſtram attineat , ea reverãſ poteſtiãſ ſyſtematiſ mechanicæ , & nequaquam animæ imperanti inniti videtur ; & rationes prorfus phyſicæ , quæ exinde conſequentur , omnino deduci poſſunt.

Huic quoque vi medicatriciſ , & non viſ Nervofæ inertięſ , debetur , in primo ſtadio , horror , rigor , tremorque. Nam , multis in caſibus , horror & frigoris

sensus occurrunt, dum interea sensorii energia nequaquam imminuitur: Exempla præbent Hæmorrhagiæ, phlegmasiæ, & congestiones topicæ, lochia suppressa, dum lac maternum manare properat, muliere jam parturiente; Ventriculus moleste affectus, & nausea vomitusve ingruentes, horrorem sibi comitem sæpius adsciscunt. Omnibus his in casibus, congestio, resistentia, seu sensatio quædam molesta adfuit, quæ sensorio stimulos excitavit. Hac lege, refrigerantium vires stimulatrices explicantur. Tremor etiam a systematis conatu, sub statu debilitatis, obvenit: Ita maxilla inferior, sustentaculo destituta, & membra, tantummodo cum ad motum cientur, a musculorum tensione debilitata, & a conamine ad eos sustentandos reiterato, assidue tremore afficiuntur. Horror, rigor, tremorque, reactionis systematis inceptæ indicia prænunciant; viribus agentibus ubique pollent, & in remedium contra morbum partim inserviunt. Et quales adsunt vires quibus iidem excitantur; eadem ratione, talis evadit cordis & arteriarum reactio; & illis in febribus quibus in gradu majore exercentur, caloris stadium ad sudorem, & morbus ad solutionem expeditiorem, eo citius pervenit: & quibus minus manifeste sese produnt, & quæ tardius invadunt, in febribus plerisque, objectiones enim adduci possunt, plus periculi præ se ferunt: Hinc intermittentibus quam continuis laborantes in portu tutiore navigant. ita monet Celsus, pessimum est si ne levatur quidem febris, sed æque concitata continuat, & alio loco, Horror autem eas fere febres antecedit, quæ certum habent circuitum, & ex toto remittuntur, ideoque tutissimæ sunt. Febres quocunque modo intermittant, quod sine periculo sint significat. Hipp. Frigoris stadium sensorio irritationem, algoris ipsius externe applicati effectus eosdem simulans, forte præbeat.

Hanc febris reactionem quæ præeat, intercessio spasmii semper necessaria deponatur: Eandem prægreditur, atque sensorio stimulum creat, & reactionem, seu calo-

ris stadium, prout vera causa adauget refovetque. Quamprimum enim solvatur hicce spasmus, erumpit illico sudor, & finitur paroxismus. Hicce autem spasmus interdum necessario gravior evadit, & vires stimulantibus nimis augere consuevit. Diathesis phlogistica spasmo hujusmodi comes adhæret.

Vis nervosæ inertia interventu spasmi, quo sensorio stimulus præcipuus excitatur, omnibus rite pensatis, agere videtur; & uterque ad impetum cordis arteriarumque augendum, qui paroxismo finem imponit, causam præbet. Hic impetus auctus frigoris sensum pro sua causa excitante non agnoscit: Cum exempla adsunt, ubi caloris stadium, & paroxysmorum in continuis repetitio, frigore non præcedente, sæpius deprehenditur. Utcunque, horrorem cæterosque ut plurimum intercedere, vires stimulatrices augere, & spasmi generati, reactionisque inceptæ, signa indicare, demonstravimus. Horror igitur, cæterique, & impetus auctus, reactionis effectus, enascuntur. Naturæ ergo molimina potius aut Symptomata activa auxiliaria Vocentur; quum ab actuosa natura excitentur: id genus motibus præsertim febris enumeranda est: falluntur tamen qui ex hoc fonte non nisi salutifera proficisci existimant, patitur & natura suos errores &c. Gaub.

Nunc itaque ad corollarium insignis momenti perventum est, scilicet, in febre has tres partes obtinere, nempe, *Vis Nervosæ inertiam, Spasnum, Cordis & Arteriarum Impetum auctum.* Et verisimile videtur hosce status ternos obvenire, sibi invicem alligari, & ordine, causa, & effectu, mutuo succedere. Postremus binos præcedentes pro causa excitante agnoscit.

Sub his autem Boerhaavii Inertiam liquidi nervosi, Spasnum Hoffmanni, & Impetum auctum, rem apud omnes necessariam existimatam, sponte naturæ, matrimonio conjuncta, simul agnoscimus.

Pulsus frequens absque spasmo præcedente nunquam

permanens aut molestus offenditur. — In phlegmasiis & Hæmorrhagiis, congestio topica vis Nervosæ inertiae analoga, spasmus sustentat.

Anne aliquid adhuc, de febris causa proxima concludere liceat, causa morbi equidem raro in sensus cadit, ratiocinatione vero sæpius detecta: in febre tria symptomata generum duorum inventa fuerunt: unum vel duo quæ morbum vere efficiunt, ex causa ejus tanquam effectus profluentia, alterum vero, ab natura reagentem excitatum, morbo adversarium.

Hæc tria vere constituunt *febrem* sic dictam; & mirandum notatu, in cunctis rebus quæ a natura fiunt, infinitum fere causarum progressum; morbus autem cum causa nequaquam confundendus: nec effectus pro causis ponentur.

Quænam est labes, quæ in partes nervosas, a febrium causis vi noxia agente præditis: & harum partium prædispositione, inducta, febris phænomena excitat, remotis autem per paroxysmum, vis nerveæ inertia & spasmus, in actum rursus ciatur, paroxysmum reproducens: & quænam est mutatio quæ tandem innocuam reddit: hæc vera causa immediata, efficiens febris, donec tamen vis nervosæ natura, quæ nunc abscondita jacet, eruitur, ne plus ultra forsan mortalibus cæcis pervenire datum est.

Antea notatum fuit, quod habitu febrium causæ nobis innocuæ fiunt; & corporis quædam dispositio requiritur ad febrem suscipiendam, nam in peste ipsa, plures inter ægros infectos versantur, & res infectas tractent, a contagio tamen liberi maneant; alii vero etiam temperatissime viventes, levissima occasione peste corripantur: ex quo discitur, vim miasmatis & febris causarum remotarum, non esse absolutam, sed a corporum dispositione ejus funestum effectum maxima ex parte dependere: causæ quædam ad febrem prædisponentes postea annotentur. sequitur, quod causæ morbosæ nunquam vires suas exerunt secundum suam activitatem, sed secundum receptivitatem, & dispositionem corporis partium, quatenus hæc illarum activitati magis, vel mi-

nus resistit; & profecto consideratio, & relatio illa virium quæ causis morbificis insunt, ad dispositionem & motum partium fluidarum & solidarum corporis animati cognitu valde difficilis, ut sæpe plus conjectura, quam firmior prædictio locum habet. Nec ad boni medici doctrinam, studia, & officium pertinet, ut subtiliori rerum obscurarum meditationi, & cognitioni indulgeat, sed ea potissimum, quæ in sensus incurrunt, quæ usum habent, & de quibus evidens ratio constat & dari potest, sectetur.

Uti enim multa in rerum natura sunt difficultatum mæandris involuta, quæ omnem cognitionem & intellectus humani aciem exsuperant; ita etiam in philosophia rerum naturalium & medicarum id contingit: quæ secreta naturæ tutius est mirari, quam rimari velle. ad hunc censam pertinent. unde vis in quovis semine multiplicata oriatur: quæ causa gravitatis, in quoniam stupenda vis miasmatis & contagii constitit, qualis sit proportio inter naturæ & morbi vires, forsitan adjiciatur quænam sit vis nervosæ natura &c. sufficit, ut medicus per doctrinam per frequentem usum, attentamque experientiam solidam demonstrationem & rationem sciat discernere perniciofa a salutaribus, atque rationes physicas etsi non geometricas, adferre, hæc enim curiosa imperscrutabilium indagatio nonnisi contentionum & litium occasionem præbet.

Sicut autem per totam naturam motus secundum certas leges, tanquam ad normam fiunt, & constanter edunt effectus; sic etiam a viribus nocentibus: & ab natura reagente, motus certis legibus, (quibus in physicis nullæ sæpius certiores sunt) contenti, sequuntur, horum motuum igitur leges &c. inquirere & addiscere oportet. sed ad metam properare necesse est. itineris enim longitudo, huic diutius insistere vetat.

Quocirca, febrium cura in spasmo solummodo removendo nequaquam constat. Namque vis Nervosæ inertia spasmi primordia struit; & reactio, atque sensorii vis aucta, ad hanc inertiam, causam ejus, & spasmum seu

vasorum extremorum constrictionem, ex hoc fonte profluentem, cordis arteriarumque actionem excitando, quæ vicissim sensorium sollicitat, arcendam & depellendam intenditur. Hodienum etiam apud omnes conceditur, mortem in febribus sub stadium frigoris solummodo evenire. vid. Hoffman. Boerhaave &c. Sin vero sub stadio caloris incideret, ex regressu & prævalentia symptomatum complurium, stadium primum designantium, ubique contingit.

Febres sub duabus formis, scilicet, intermittentium & continuarum obvias sese manifestare, & inter hæc duas formæ discrepantiam ex paroxysmorum duratione pendere, contendimus. Causam igitur hujusce nunc ad examen revocemus.

Affinitatem quandam cum horrore, rigore, & tremore, eandem sustentare, & reactionem haud aspernandam, & paroxysmos breves concomitari, jam ostendimus: Utunque, pulsum frequentiore & calorem auctum, sub paroxysmis longioribus, uti in quotidiana quam quartana, non raro majorem obtinere comperimus. Hujus vero causam in spasmo perscrutemur oportebit.

Dictum fuit, spasmus sensorio pro irritatione inservire: sin irritatio pro ratione constrictionis spasmodicæ respondeat, operationes duplices æquales erunt. Sed irritatio spasmi, & constrictio exinde procreata, inter sese haud semper apte conveniunt.

Si spasmus modicus sit, & irritatio seu reactio haud mediocris, ideo paroxysmum curtum efficient.

Denuo, si cum vis Nervosæ inertia, seu causa febris in genere, tensio seu constrictio systematis arteriosi, diathesis phlogistica vulgo nuncupata, quæ pulsum durum, validum, frequentem edit, regionibus frigidis præcipue, dominatur, & venæsectione quæ hanc tensionem apprime minuit curatur, vel si irritationes quælibet systemati arterioso ad hanc diathesin excitandam applicantur; sub hac conditione, spasmus nimis potens reactione

ex-

excitata non superatur, unde Synochus seu febris inflammatoria conflabitur: Hanc diathesin quæ producunt, stimulantia intermittentes in continuas commutant.

Rursus, si diatheseos phlogisticæ non multum, cum vis Nervosæ inertia insigni concurrat, inertia tanta, adest, uti sensorii irritabilitas magnopere extinguatur - ideoque impetus auctus spasmum, etiamsi modicum, superare nequit: Unde febris nervosa seu typhus enasci videtur. Galenus etiam idem notavit; dicens, signum malum in febribus esse virium imbecillitatem, nam virtus ita prostrata ad pugnam contra morbum non excitatur.

Febris igitur continuæ genera bina comperta sunt, inflammatoria nempe & nervosa; unde, paroxysmorum durationem ex spasmis & vis Nervosæ excessu vicissim pendere, appareret. Febres ex nimis magna, seu nimis parva agitatione oriuntur Boerh.

Medici autem officium est; pugnam inter naturam & morbum inspicere, & priorem errantem vel deficientem refrenare, juvare, omnia quæ in opere perficiendo obstant, remove, & nonnunquam medicamentis totam rem efficere.

Tertium genus putridum adhuc restat: In hoc autem febris causæ remotæ non solum in systema nervosum, sed etiam in fluida, fermenti modo, vires suas exerunt. De hoc vero postea. Et procul dubio fluida ex febrium effectibus, sicut & causis sæpius varie afficiuntur inquinantur.

Ex hæcenus dictis in febrium generibus, causæ variæ commutationis in se invicem patebunt. Quod ad *ventriculi affectus* in febribus attingat, nauseam vomitumque absque stimulis in eum immediate directis excitari posse, & affectus hosce non raro sympatheticos esse, factis novimus. Sensationes ingratae complures, animi affectus, deliquium, immo tali luxatio, & impressiones sedantes, haud raro nauseam vomitumque procreant. Oeconomix phænomena multifaria, ventricularum inter

& superficiem corpoream nec non caput nexum insignem obtinere, demonstrant. Hoc omnes fere medici ab Hippocrate notant. Bellin. Helmont. Hoffman &c. *Anxietas ventriculi morbofa*, in febre, a vis nervosæ inertia & spasmò concitari videtur. Vomitus, & fortasse partim nausea, ad hanc vis nervosæ inertiam & spasmum depellendum, reactionis ope exsuscitantur; & fluidorum cæterorumque determinationem ad superficiem accelerant: Sudore vero prorumpente cessat vomitus. Artis auxilio hosce naturæ conatus imitari valemus; & in stadio frigoris, emeticum, opportunius adhibitum, sudorem & paroxysmum ad finem citius perducit: Idem in materiem morbosam solam evacuandam non inferre satis liquet; siquidem dosis quæ nauseam laceffit, eosdem effectus producere queat. *Anxietas & nausea*, vehementer ingravescentes, febris causas fundamentales momenti insignis esse proclamant: Vomitus bilem emulgebit. Jam vero febris causas remotas indagare conemur.

Causæ febris *Remotæ* præcipuæ sunt, ecce! res extraneæ nonnullæ, sicuti *Miasmata & Contagia*, forte fortuna in habitum introductæ; aliæ quædam sicut *Idiosyncrasis peculiaris*, non-naturalium excessus, animi affectus debilitantes, frigoris; & caloris, vicissitudines subitæ; hinc autumnus nocens uti Celsus notavit, cæteræque, designandæ veniunt. Ex hisce autem miasma & contagium magis præcipuum pollet: Et citra hoc sæpius cæteræ ad febrem procreandam vix sufficiunt. Miasma paludum effluviis exhalata: Contagium, materies quædam, homini hoc morbo infecto immissa, quæ homini sano applicata morbum eundem crearet. Quinetiam fieri consuevit uti miasma, per corpus transmissum, in contagium convertatur. Sic inquinamenta paludosa febrem tertianam vel etiam petechialem generant: Homo autem affectus aliis, qui his effluviis paludosis haud subjiciuntur, eundem morbum impertitur. Circumvagantur etiam miasmata humana, quæ

in corpore humano gignuntur : Ita profecto quivis , sub squalore carceris inclusus , *Morbum Carceris* , vulgo dictum , cum alio communicare queat , etiamsi ipse morbo eodem nusquam corripiatur.

Miasmata palustria caloris & humiditatis quodam gradu , prout originis causa , nituntur. vid. Pring. Lind. Lancif. &c. In regionibus & tempestatibus calidioribus , sicut & morbi plerique contagiosi , præcipue grassantur : Exempla præbent , pestis , febris flava , intermittentes cæteræque , quæ sub cælo frigidiore nusquam dominantur , & hyeme adveniente cessare consueverunt. Calor solus non sufficit , nec ad febrem procreandam , nec ad causas remotas exsuscitandas , nam calores summi sunt sine febre ; exempla præbent , vitrarii , fabri , rusticique solis radiis maxime expositi , dummodo æqualiter calescant ; & sub maximis caloribus symrnæ pestis extinguitur. nec Humor solus sufficit , nam nautæ , lotrices , & incolæ lacuum dulcium , præ cæteris febribus non plus laborant , & lacus propemodam exsiccati Endemias intermittentes facientes , quæ aqua dulci rursus repleti , amovebantur , febris intermittens etiam paroxismi accessus balneo tepido obvenitur. Humoris , non minus quam caloris , gradus præfinitus , sicut apud omnes convenit , ad effluvia paludosa progneranda necessario de- postulatur. Sub hisce conditionibus , febres intermittentes , ex quibus biliosæ , paludosæ , Castrenses enumeratæ , concitantur. Humiditate tamen certum tantum ad gradum prævalente febres hnjusmodi sese produnt. Namque post inundationis accessum & recessum , sive aquarum evaporationem , dum sordes limosæ a tergo derelinquuntur , hæ solummodo digrassantur. vid. Senac. Pring. Lind. &c. Emped. etiam Pythag. discip. Inundatio fluminis Nili morbum nullum procreat : Sed inundatione tandem amota , & agro cum aura cælesti sese communicante , tum intermittentes & pestis aliquatenus cujusmodi constantur. Ad hæsc febres concitandas , humiditatem meram , seu vapo-

res pure aquosos, haud sufficere, exempla alia complura supra traditis adjicere possumus. Sed de his satis. — Ventilationis defectus, ad hæc effluvia provocanda, accumulanda, & magis virulenta efficienda, multum conducit. Paludosa loca, ubi stagnant & putrescunt aquæ, valde insalubria sunt, & febres perniciosissimas producant. præcipue æstivo tempore. observatione etiam discitur, quod morbi Epidemici populariter grassantur, quando nimias & diuturnas pluvias vel terrarum inundationes æstus immodici per aliquot dies sequuntur, & postea eas insueta frigora excipiunt. & febres intermittentes, petechiales &c. accendunt. Hoffm.

Miasma & contagium potentissimum & gravissimum in ipso corpore humano progeneratur. Exemplo ponatur aer mephyticus ex pulmonibus emissus, qui viribus quam maxime sedantibus pollet, & vitam cito extinguit. Quinetiam materies perspirationis viribus nocivis abundat. Cum hæc inquinamenta accumulatur, seu circa corpora humana per tempora longiora demorantur & cohibentur, venenosa insigniter evadunt: Unde conflabitur febris Carcerum & Nosomiõn, quæ typhi forma sese induunt.

Exhalationibus a cadaveribus & materie excrementitia suborientibus, apud auctores multum attributum est: sin hæc tantas vires nocentes, quales vulgo creditum, possideant, quidnam, quæso! de vicorum purgatoribus & anatomicis, cæterisque, vel quid de inquilinis, apud civitatem Madrid aut — vitam degentibus, agendum foret? Cum tamen hi contagio nihilominus nullo prorsus, magis quam aliæ civitatis Europææ cujuslibet incolæ, laborant. sed hisce vim noxiam inesse nequaquam nego, & sine dubio excrementorum & fætidorum vaporum copia & colluvies, quæ in castris & urbibus fovetur: circumfusum aerem inficiunt corrumpuntque.

Miasma sive contagium, haud longe per cælum diffusionem & misturam dispersum, vires suas, quibus corpori noceat,

ceat, prorsus amittit vid. Lind. & Pring. Miasmata paludosa ultra trecenos vel eo circa pedes non longius procedunt, nisi vento diffantur: vid. Chenot. Pring. per experimenta Lancisii, hæc miasmata putrida videntur. Quæ ex plantis aliisque in aqua rebus corruptis ingestis suppeditari possunt. Quin immo pestis ipsa per itinera breviora progressus facit, nisi per commercium hominum aut vestimentorum cæterorumque communicetur. Hæc effluvia contagiosa facillime muris, parietibus, vestimentis, mercibus, cæterisque, deserpentia sese adiungunt; &, ab his in homines transmissa, viribus quam maxime nocivis invalescunt. vid. Pest. apud Massil. Contagium circa corpus humanum, per longum temporis decursum, & per longinquum itineris spatium, veluti a Britannia ad Indiam usque Meridionalem, absque viribus quibusvis nocivis exercendis, interdum delatum fuit. Ex hisce noxiis fontibus, febres mortiferæ & pestilentiosæ apud exercitum Græcum, quas Homero auctore disci potest, ad iram deorum relatas fuere, & ab iisdem opem posci solitam.

Cum rore nocturno etiam & nebula exhalationes naturæ humanæ insensissimæ ad inferiora descendunt, & vel animantibus vel frugibus nocent; infestant præcipue loca paludosa.

Exhalationes parum salutare a calore, humiditate, & ventilationis inopia, concurrentibus, in ædificiis & domiciliis, uti in locis humidioribus, & areis terrenis, cæterisque procreari, febresque excitari, queant, quæ aliis forsân causis a nonnullis temere assignarentur. Febrium cohors multifaria miasmatis occasionalibus & fortuitis, ex ipso corpore humano concitatis, forte pendere queat: Hæ vero homines infimæ sortis, & egenos, a vestimentorum & mappalium conditionibus, & vivendi more, promptius afficiunt.

Scaturiginem miasmatum humanorum & palustrium generalem investigavimus; & ea circa mortale corpus

inertia diutius immorari posse comperimus, donec causæ excitantes, qualis non naturalium & veneris excessus, lassitudo, vigiliæ, indigestio, crapula, terror, timor, cæteræque concurrunt; quarum pleræque debilitatem & irritabilitatem inducunt. Et non raro suspicemur forsitan liceat, algores frigidiores, dum febrem propriam, ita dictam, laceffunt, uti sæpe solent, prout causam excitatricem, iisdem ac aliæ jam commemoratæ rationibus vires suas exserere. frigores summi sunt sine febre, caloris & frigoris vicissitudines subitanæ præcipue nocent, & febrem propriam vel sæpius phlegmasiam suscitant. frigus affectu primum torpico sive phlegmasia, & exinde febre superinducta, ut plurimum, vires suas exercet, quisnam vera sit morbus primarius, prout tempore precedat, conjecturas fecisse liceat. Frigus gradu auctum, torporem, gangrænam, mortem infert, & nequaquam absimile videtur, exhalationes ex locis humidioribus frequenter excitatas, anglice *mists* vel *fogs* dictas; non semper miasmate venenoso febrem producere, sed quoniam aqua multa hæ abundant, fieri potest febrem ex frigore in fluidorum evaporatione genito sollicitari; frigus hoc equidem sensibus plane se manifestat; eandem sensationem & effectum similem non raro præbent vestimenta madida, si aquæ per vaporem diffuari occasio detur.

Anne frigus ex se vasorum extremorum constrictionem ex eaque febrem unquam procreat.

Humor ut & calor firma simplicia, fibras motrices resolvunt, nec non humores intus deteriores reddunt; causas patholigice explicare tempus non finit. Cum volumen amplum aëris constitutiones diversas morbosas & in corpus effectus, enumerare vix sufficeret, ex hisce autem causis homines ut miasmatis & febribus afficiantur, proniores fiunt.

Vigoris systematici conditio naturalis, sicut & habitus corporeus, homines effluviis hisce noxiis minus opportunos, ut & fluidorum status putrescens, eadem,
prout

prout fermentum putridum, ad agendum procliviora reddit, miasmata paludosa in bilem fortasse fermenti ratione nonnihil operantur.

Fieri potest, uti miasmata, & contagia, causis hisce excitantibus nequaquam concurrentibus, febrem procreent; sicut in febre Carcerum, & ejusmodi cæteris, ubi magno pere præpollent, accidere consuevit. Extant etiam contagia quædam specifica, quæ citra has causas excitantes febrem inducere valeant: Uti in variolis inoculationis ope, in peste, cæterisque, videre liceat. Utcunque tamen contagionum istarum specificarum haud ultra decem, aut eo circa, in classe pyrexiarum, dignoscere profiteamur.

Pauca de epidemicis dicenda restant. Has Sydenhamus, ultra quam par est, multiplices, & pene innumeras, esse coniebat. Varietatem earum multifariam causæ hujusmodi, scilicet, contagia specifica quæ fere semper existant, corporum in quæ eadem effectus suos edunt, conditiones quædam, causarum remotarum discrimina, sicuti miasmata & contagia, qualitates aëris sensibiles, uti calor & frigus, humiditas siccitasque, in genere constituere possunt.

Præstant autem de hac re copiosæ observationes in medicorum libris, quæ evolvi possunt, has enim hoc loco omnes consarcinare, non instituti ratio exigit, & possunt in hanc rem legi, Hipp. Lancis. Hoff. Gaub. Lind. Pring. Rivin. Cels. Wintringham & sexcenti alii.

Tempore vernali & hyberno morbi inflammatorii, æstivo biliosi & putridi, magis circumerrant.

Ex hæctenus dictis de febrium causis remotis, ordinetur prophylaxis. in diagnosi etiam & prognosi formandis scitu utilissimæ.

Febres cum phlegmasiis sæpius consociantur.

C A U S Æ M O R T I S.

Febres in salutem, mortem, seu morbum alium desinunt.

nunt: De prima jam disceptatum est, nunc vero de
 „ secunda paucis differere pergamus. Summam autem uti-
 „ litatem habebit, sollicitè expendere omnes illos febris
 „ exitus, ut sic discamus quantum per artem hodie cog-
 „ nitam licet vitare, & idoneis auxiliis tollere illa per
 „ quæ febris in mortem tendit”. Swieten.

Principio, febrium eventus anceps. Sub progressum,
 de eo crebrius admonemur; & exinde medendi metho-
 dum ordinare consuevimus. Febrium causæ ex indole
 sua lethales sunt; sed Oeconomix animalis motus salutife-
 ros, mortem averfantes, excitant. Secundum Prosp.
 Alpin. nec non & Galen. „ Febris est certamen inter
 „ naturam & morbum; & potentissimus victor evadit”.
 Et postea infit, „ Colligamus igitur ex his, ut nuper
 „ dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscentiæ
 „ judicium, a duorum tantum morbi nimirum & naturæ
 „ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri”.

Ad operationem harum mortis Causarum indagandam
 nosmet nunc, pro virili parte, accingamus: Symptoma-
 ta, harum causarum administrationem gradu majore vel
 minore designantia, postea indicanda.

Vitæ animalis principium in systemate nervoso; & præ-
 cipue in sensorio, sedem habere, pro rato tenemus:
 quale vero hoc sit, hicce loci non disceptatur; nostrum
 non est inter eruditos lites tantas componere. Satis con-
 stat, motus omnes, & ea de causa functiones universas,
 in Oeconomia animali humana peractas, in systemate ner-
 voso pendere: Hæ vero functiones primariæ sunt. Phy-
 siologi motum cordis quiescentem ad rationem mortis red-
 dendam sufficere existimant. Hicce motus sensorii actio-
 ni, & vitæ procul dubio, necessarius fuit: At vero sen-
 sorii officia non solum ex cordis ipsius actione, sed ex iis
 quoque quæ sensus motusque functiones exsuscitant, pro
 sustentaculo suo pendent; & in hoc explicandum, actio
 cordis & arteriarum nullis rationibus inserviet. Quinim-
 mo, mortis causas nonnullas in vim nerveam solam san-
 guis

guinis circuitu in calculum non reducto, vires suas exercere, probant exempla. Sic aeris mephitici seu sulphuris accensi vapor Ranam statim interficiet, (si quoad experimenta memoria non deficit.) dum tamen horas aliquot, corde dissecto, vita supererit. Opium effectus eisdem, circulatione etiam deleta, cito producit. Vapores noxii, puteis quibusdam veteribus emissi, vis electrica gradu quidem majori, quæ vitam tam cito extinguunt, læsione nulla dissectionis ope conspicua, animalium quorundam morsus, miasmatum, contagiorum & venenorum nonnullorum effectus funesti & repentini vid. Mead, hanc expositionem solam adsciscunt. Quinetiam in asphyxia cordis & pulmonum motu quiescente, vitam tamen superesse constat.

Vitam igitur ex vis nerveæ in sensorio excitatione pendere, mortem vero ex ejus abolitione, seu collapsu toto, evenire, contendimus. Vocabulis *Excitationis* & *Collapsus*, res ipsas prout actas, sive documenta a natura petita, tantum intelligimus; verbis binis, quæ gradus energiæ in sensorio, quo solo systematis nervosi partes singulæ secum invicem communicant, diversos, exprimant. In syncope, sensorii excitatio haud mediocriter, magis etiam in asphyxia, debilitatur. Nihilominus tamen talis excitationis gradus, qualis ad sensorii reactionem efficiendam valeat, adhuc restat.

Pro signis mortis diagnosticis hæc inservient: motuum in solidis, circulatione, & fluidis peragendorum plenaria destructio & cessatio, ut non revocari amplius queant, corporis corruptionem putredinosam post se trahens.

Causæ mortis universæ in febribus ad Capita bina, 1°. In directas, 2°. In indirectas, referri possunt.

I. Ad potestates eas directas quæ in principium nerveum seu vitale, ex eoque sensorii excitationem delentes, vires intendunt.

II. Ad eas quæ hanc excitationem indirecte afficiunt, impediunt, destruuntve; quales morbi systematis sangui-

feri deprehenduntur. Causæ autem indirectæ sæpius in directas abeunt vel desinunt; ut inflammatio in Gangrænam &c.

Causæ directæ sese produnt, ecce:

1°. Excitationis gradus vehementiores; 2°. Ex venenosis, sive ex materia qualibet noxia, genera quædam.

Systēmati nostro peculiare videtur, quod sensorii status excitati exercitium ad ejus excitationem minuendam magis minusve tendat. Unde explicabitur, cur vigiliarum status excitatus somnum tandem inducat. Conditiones complures ad status pervigilis operationem, hac ratione, magis minusve validam reddendam conferant. Conditiones enim istæ, certum ad gradum impulsæ, necessario somnum alliciunt. Somnum, ocyus seriusve, magis minusve constantem obrepere, videamus liceat, prout sensorii officia, sive excitatio, vehementius leniusve in exercitium provocata fuerunt. Animi affectus violentiores, qualis voluptas dolorve, ira terrorve, cæterique, corporis agitatio, omnes, excitationis status tot tantosque convocant, quam eo usque minuere queant, uti debilitatem maximam, immo mortem ipsam, inferre valeant. Gaudii repentini & electricitatis effectus hisce rationibus solummodo explicantur; nec minus motus convulsivi, quos excitationis diminutio, & debilitas, consimilis, constanter insequitur, immo non raro in mortem terminatur.

Hæcce ratiocinatio ad febres etiam accommodari potest. Cum enim sanguis ad cerebrum impulsus, sensorii irritationi & excitationi promovendæ præcipue inservit, prout ex hæmorrhagiarum effectibus in syncope inducenda, & ex aliis exemplis compluribus constat; & siquidem hujus impetus excessus excitationem hancce diminuere consuevit; vis febris debilitans, & quo tandem pacto caloris stadium, sive impetus auctus, cum febris causis propriis & viribus medicatricibus reagentibus concurrat, immo quatenus hujus repetitio ad mortem inferendam conduxerit,

exinde patebit. Hisce fidem conciliavit Cl. Pringle in historia de febre Castrensi, in qua paroxismos pauciores robustissimos summam ad debilitatem rede gisse asseverat. Hæc causis febris sedantibus, sicuti miasmati & contagio, seu nonnunquam sudoris evacuationibus, cæterisque, immodicis, temerario attribui possit: Paroxismos autem hosce, sudore imperfecto, aliquando etiam vix conspicuo, evenire notatum fuit. Addamus liceat, quod conditiones aliæ febris causas sedantes non acriter sæviisse comprobant. Hinc verisimile videatur, quod debilitatem, a febre inductam, virium medicatricium & sanguinis, sub stadio caloris sensorium vehementer excitantium impulsui, ex tuto attribuamus oporteat; & hac ratione eveniat, uti mors febrem, causis febris simul cooperantibus, insequatur: Quod etiam a Cel. Cleghorn dilucide confirmatur. iidem innuit Boerhaavius: Athleticus valens febre ardente laborare incipit, habet calorem, impetum summum & delirium, tamen est robustissimus longe fortior ac sanus, ut coerceri non possit, sed ille æger impetu aucto debilitatur, ut cadat in Lethargum & sic moritur. nonne eadem via explicatur casus a Cel. Morgagnio relatus; ubi in febre acuta, motus convulsivi feroces & delirium sæviebant, die morbi septimo æger moriebatur, læsio tamen nulla, nec in cerebro, nec in ullo alio loco inventa fuit. Vir sagacissimus addit, quod post graves aut citius opinione interimentes febres, vix quidquam, interdum ne vix quidem compertum sit, quod earum gravitati, aut impetui responderet, usque adeo id sæpe latet per quod febres interficiunt.

Potestatum directarum caput alterum ex venenorum seu virium nocentium generibus quibusdam constat.

Putredinem vim noxiam vitæ perniciosissimam, in corpore mortali obtinentem, mortis causam subitam inferre, videamus liceat. Sic gangræna seu sphacelus, inflammationis seu causarum aliarum sequela, sedantium aliarum adinstar, debilitatem prius in sensorii officiis notatam in-

ferens, & exinde robur viresque functionum cæterarum extenuans, eosdem effectus funestissimos introducet. Effectus hujusmodi sæpenumero sese manifestant, cum, per temporis moram breviorē, fluidorum status generalis in putredinem vergens, qualis ad circuitum prorsus inepta reddat, vel ubi materiam putridam, prout causam stimuli indirectam intueamur liceat, adhuc obtinere nequeat, vi nervea tota per vaporem subtilissimum vires suas exercere videtur: Hoc enim non efficitur partis solius destructione cui applicatur; cum ea fortassis absque vitæ periculo amitti vel interire potuit.

Miasma & contagium viribus quam maxime sedantibus prædita sunt; & dummodo sensorii energiam superare valerent, mortem inducerent. Contueamur contagionem pestiferam, malignam, putridamque, apud Massiliam digrassantem, sub qua, paucis post morbum inceptum horis, mors evenire non raro consuevit. idem arguunt Hoffmanni verba. suscepto ipso: scil. miasmate virulento, ilico vires tam naturales, quam vitales & animales languescere incipiant omnes, in perfecte sanis corporibus salva adhuc sanguinis & humorum crâsi, & a corruptione immuni, virium languore, vertigine, morte afficiente.

Hæc autem venenosa vires suas rationibus diversis exferere queunt.

Principio, ex contagio sive miasmate inductis, uti in peste cæterisque nonnunquam evenire solet, prorsus pendere, & in iis recidere, possunt. vid. Disease Old Bailey London. & pest. hist. Sydenh. &c. In quo casu viribus adeo gravissimis polleant, uti homines confestim trucidant. Vel etiam copia quantum sufficiat introire nequeunt, adeo uti statim interimant; cum excitationis tamen excessu symbolum suum conferentia, paroxismos inter paucissimos mortem inducere valeant. Nonnunquam tamen impetu ne vix aucto mors sequitur, probat casus qui Morgagnio obvenit. Homo annos triginta natus, febre lenta corripitur, vires semper deficientes, tandem moritur,
nihil

nihil tamen præter naturam quæ mortem induceret dissectione inventa fuit. Miasma & contagium præter actionem in systema nervosum, nec minus in fluida fermenti modo, fructus acerbos haud raro edunt; & sibi quotidie accessiones multiplices efficientia, & materiem generantia quæ sensorii excitationem delere valeat.

Vasorum laxitas, & fluidorum dissolutio, ab impetu aucto, miasmate putrescente, cæterisque, in hoc fermentum munus suum conferre queant, & exinde effusionibus, quæ putridæ evadunt, & mortem inferunt occasionem præbebunt; uti in febre putrida, peste, exanthematibus & sæpius evenit. Dissectiones universæ gangrænam & sphacelum inter causas mortis in febribus creberrimas existisse consentiunt: His autem, sive in corpore generatis, sive eodem introductis, sive quod sæpe sæpius accidit, coörtis ab inflammationibus in gangrænam terminantibus, origo sua suppeditatur. vid. dissect. in pest. apud Massilias, & dissect. Cel. Pringle, Cleghorn, Valsal. Morgagn. Hoffman, Bonnet. &c.

In Hoffmanno hoc notabile est, ait, ego certe plena testari possum fide, quod omnes eos quos ex febre quadam acuta obiisse novi; ex inflammatione ventriculi, intestinorum vel meningum superveniente, decessisse prehenderim, idque non modo ex symptomatibus dijudicavi, sed ex dissectionibus quas administravi. propositio sine dubio nimis generalis, & ex ipsius auctoris aliis sententiis repudiare facile est.

In febre equidem inflammatoria seu synocha, ægrī plerumque inflammatione meningum, vel etiam aliarum vitalium partium, ut pulmonum, ventriculi, & intestinorum sphacelosa pereunt; & reipsa inflammationes corpus humanum multoties excruciant & mortem inferunt: ut auctor idem recte instruxit. Ex qua causa eventus funestī in ordine Phlegmasiarum & Exanthematum plurimorum. Typhus etiam, febris Carcerum, & putrida, inflammationibus in partibus vitalibus & præcipue in cerebro sæpius comitantur, ut Cel. Pringle & Hoffman prodide-

runt & dissectiones perspicue declarant: in febre autem putrida, non solum inflammatio in partibus vitalibus, & exinde gangræna; sed nequaquam raro universa dissolutio & corruptio sphacelosa locum habet. immo Phthisis qui, vel ex Tuberculis ut sæpissime evenit, in pulmonibus hærentibus; vel harum partium inflammatione & suppuratione, ortum ducit, hoc iter quoque ad mortem sequitur; ut ex eventu funesto, mihi ipsi eheu nimis tristi, constat, cum fratre delecto me orbavit, cujus piam memoriam sine lachrymis vix sustineo; in hoc enim morbo, cura si fieri potest, nihilo secus absolvitur quam inflammationi & suppurationi in pulmonibus obstare.

Auctores Celeberrimi, sensorii texturæ stragem, ab impetu aucto, quæ in febribus evenire solet, esse mortis causam, contenderunt. Forsan vero vasorum divisiones ramosæ sententiæ hujusmodi nonnihil adversari videntur. In cerebro affectiones complures topicas inesse, vita tamen per longum temporis spatium adhuc superstite, testimonia palam confirmant. Notare quidem liceat, cerebri vulnus leviusculum, substantia medullari læsa, mortem inducere; quæ utcunque hoc in casu, irritationi, convulsiones & excitationem tam violentam inferenti, uti vitam deleat, attribuenda sit. Iisdem rationibus nonnunquam eveniat ut affectiones sensorii topicæ, in febre, excitationem adauctam, adeoque mortem, febris causis una concurrentibus, inferre possint. Visne igitur ut ad vires stimulantibus referamus: nonne auctoritatem dant, exempla de quibus Morgagnius mentionem facit. deliria phrenitica non semel in febre vidit, post mortem tamen vasa cerebri tantum turgida inveniebantur.

Causæ Indirectæ. Hæ sunt quæ sanguinis circuitum interceptiunt, quales inflammationes in pulmonibus, abdomine, & cerebro, & exinde effusiones & gangræna, omnino fere referri possunt. Hinc in directas plerumque finiunt. ex dissectionibus a Cel. Haller. Moragn.
Hof.

Hoffm. Boerh. administratis, post pulmonum affectum peripneumonicum fatalem; eos sanguine repletos instar carnis & inflammatos inveniebant. Post phrenitidem etiam funestam vasa cerebri sanguine infarcta & non raro eum huc illuc effusum, sicut & serum. vid. Rhod. quoque. In cerebro & vasis nonnunquam polyposas concretiones, mortem non raro sequentes; reperiebant.

Omnes mortis causæ multifariæ, supra memoratæ, ad tria capita, nempe ad excessum virium *stimulantium*, *sedantium*, & *Septicarum*, redigi queunt.

Vires Stimulantes, quæ in spasmi excessu producendo vigorem suum intendunt, accessus stadii caloris frequentiores impellunt, & violentiores urgent; qui vicissim excitationis excessum concitant, & exinde debilitatem & mortem, virium medicatricium excessu & causis febris concomitantibus, inferunt: Hæ vero ratione magis peculiari robur suum noxium exercent, dum pulmonum, abdominis, & cerebri, affectus topicos seu inflammationes inducunt. Mortem vero rarius absque partium istarum vitalium affectu quodam topico producunt. Rheumatismus, raro mortalis quippe qui articulos tantum afficit, hujus veritatem satis ostendit. Affectus hicce sensorii topicus excitationem adauctam & mortem adducere queat. In Pulmonibus, Cerebro: & Abdomine, rubri sanguinis congestiones, effusiones nonnunquam accedunt, quæ circulationem impediunt, compressionem; excitationem, & mortem inferunt. Ex his etiam causis omnibus in hisce locis, gangræna & materiæ putridæ procreatio sæpius fovetur.

Vires Sedantes. Hæ vero debilitatem inducendo noxas creant, quæ certum ad gradum provecta sensorii excitationem interimit: Hæc autem debilitas in systema, recta via, per miasma &c. (de qua statim) introduci, aut in eodem, a febrium causis & effectibus generari & multiplicari queat.

Vires Septicæ. Hæ vel ex miasmate, vel inflammatione,

ne, vel universa dissolutione & putredine inductæ, non solum virtute sedante in universum pollent, & iisdem rationibus quibus sedantes, modo memoratæ, munus infustum peragunt, sed insuper effusionibus promovendis saniem, adhuc magis sedativam & exitiosam procreant.

Hæ causæ in generibus febrium tribus principibus, viz. Inflammatoria, Nervosa, & Putrida, obveniunt; &, ex supra dictis de iis, vires in febre præcipuas nocentes actuosas, immo in classe pyrexiarum, magna ex parte, quæ dignosci merentur, adjudicare pares erimus.

Dictum fuit, potestatum trium istarum excessum, sensorii excitationem, qua vitam niti hæctenus affirmavimus, abolendo, mortem efficere; nunc ad symptomata, quæ potestatum earum trium prævalentiam indicant, singula quantum res finit discutienda progrediamur.

„ Si ulla in universa arte nostra doctrina insigni utilitate ac fructu sese commendat, atque etiam ad tutam, & auspiciatam medicationem, & ad verum de morborum eventu judicium, expeditam, viam pandit, profecto ea est, quæ morborum genuinas causas perspicue tractat, & quomodo eæ recte cognoscendæ sint clarius exponit”.
Hoffm.

Huic Hoffmanni præcepto obsequium debitum præbeo: modus tamen quo hæc tracto singularis est: nam ad Capitis singuli initium, historiam febris propriæ, prout ab auctoribus depingitur & in ægris obvenit, & sub etiam titulo terminationum singularium communium symptomata, seu in salutem vel mortem, exhibeo. Sed præprimis, symptomata ad tres proprias classes relego; sic sub viribus stimulantibus, symptomata quæ has vires solas regnantes indicant, recenseo; causa autem morbi nota, cura facile instituat, in Diagnosi etiam & Prognosi formanda tutius incedimus. Sub Viribus Sedantibus quoque symptomata analogæ annumero: iidem autem normæ ut in altero, stricte adhærere impossibile fuit, hæc enim Debilitas variis modis & a causis diver-

diversis inferri potest; puta a viribus Stimulantibus tandem Debilitatem inducentibus, miasmate, ganguena, putredine, a variis fontibus exortis. &c. Hinc notatur, quod hæc symptomata sub secundo titulo, ad febrem non solum accomodantur, sed Debilitatem quocunque modo a febre inductam, monstrant, ex dictis tamen, & quæ adhuc sequuntur, ad exactam dignotionem & genuinas symptomatum causas non raro pervenire possumus, & lectoris ignorantia suspicionem argueret, si diutius instarem. Cum autem hæc vires ternæ in morte inferenda, per omnes fere febres latius regnant, & iisdem viis ferme ac in his tribus quas describo dominationem funestam exercent, & naufragium faciunt: Quam amplissimam applicationem hæc symptomata admittunt, facile quilibet etiam me non monente perspiciet.

Difficultas alia maxima præsto est, quia sæpius harum trium virium non una semel sævit, sed frequenter duæ vel omnes simul conjunctæ; & in diversis symptomata majora, minora vel pauciora diverse excruciant: accurata igitur distinctio, omniumque circumstantiarum pensitatio accedere debeat, quo eventus & cura, formato ex iis iudicio respondeant.

Veteres enim non ex integris morborum historiis & observationibus, sed ex paucis tantum circumstantiis suas regulas prognosticas, quarum maxima copia in Hippocratis & aliorum, qui hujus vestigia sequuntur, monumentis reperitur, deduxerint, non mirum est igitur eas rarius respondere, sed sæpius fallere. Deinceps quia veteres vera medicina rationali destituebantur; cum neque vitæ, neque morborum aut mortis, in quo posita sit, naturam atque causam intelligerent, & structuræ corporis humani atque ex ea pendentium motuum ignarissimi essent, non poterant etiam ex observationibus licet plenissimis, veras causas ac notas & signa futuri eventus, ratione salutis & mortis, multo minus operationes diversas remediorum exinde convenienti modo

ac ratione elicere: denique multis quibus hodierna ditiſ
eſt medicina auxiliis deſtituebantur: ex quo utique ſe-
quitur, veteres hanc medicinæ partem mere empirice
tractaſſe, hinc præcepta innumerabilia incerta, non-
nulla forſan falſa nobis traduntur.

In acutis morbis fallaces magis notæ ſunt & ſalutis
& mortis Hipp. Celf. &c. ecce autem ſeſe offerunt.

I. *Febris Inflammatoria*, ſeu Vires Stimulantes.

Continua non putris Boerh. Synocha ſive febris acutæ
ſanguinea Hoffm.

Glificit morbus hicce in regionibus & tempeſtatibus
frigidioribus: In robuſtos, & temperie ſanguinea præ-
pollentes, impetum facit; repentinus invadit; laſſitu-
dine & horrore non multum ingraveſcentibus; ſenſorii
functiones parum turbantur, appetitus non proſus dele-
tur; a contagio epidemico rariffime concitatur; &, ſi
recte tractatur, ut plurimum, intra dies quatuor, ſeptenos
vel, undenos, ſudore, urina turbida, vel narium hæmor-
rhagia, terminatur. vid. Hoffm.

Quin etiam ſymptomatis aliis inſequentibus interno-
ſcitur; pulſu citatiore, frequenti, valido, duro; ſanguine
detraçto ſuperficiem coriaceam albam oſtendente; calore magno & ſenſibili, ad tactum urente; lingua ſic-
ca, arida; ſiti vehemente, omnium frigidorum appeten-
tia, cute arida, narium ſiccitate, urina parca & coloris
rubrioris, ventre aſtricto. Per morbi decurſum, remis-
ſiones parum notabiles. Exceſſus hicce virium ſtimulan-
tium ex omnibus mox memorandis minime periculofus;
quippe quum penes nos ſit, eaſdem, præcipue generales
ab impetu ſuo defringere. Nam multo facilins eſt motus
excedentes impetuoſos componere, ac ſedare, quam de-
ficienſes plane revocare & excitare, Hoffm. Quando ve-
ro Caput verſus, Thoracem, vel Abdomen, topice de-
terminatur, periculi multum ſecum adfert; uti poſtea
annotare locus erit. De his autem ordine.

Pulſus. Arduum proſus eſt inter pulſuum diverſita-
tem

tem rite internoscere; quippe 'qui latitudinem fatis amplam admittunt, &, ætatis sexusque respectu, in variis varie occurrunt. In infantulis & fœminis delicatulis quibusdam, arteriarum pulsus, minutis singulis, ictus prope 120. sine periculo præbent: Cel. Hallerus pulsum febrilem ad ictus 90., horæ momento, collocavit. Magnum pulsum facit arteriarum plenitudo presens, cum vi cordis magna conjuncta; parvum arteriæ inanitas, & unda minor a corde submissa. „ Durus designat obstaculum, stimulum, vim cordis auctam, cum crassiori sanguine, vel arteria rigidior aut obstructa: Celer, stimulum, obstaculum, cor sensibile & irritabile”. Haller. prim. lin. Physiolog. Pulsum autem, velocitatem, robur, magnitudinem, tensionem, & inæqualitatem, perpendamus liceat.

Velocitas vocabulis binis, *citatoris* aut *frequentioris*, exprimitur. Prius ad ictus rapiditatem, posterius ad iterationem, respicit. Pulsus citator ultra 100. dignoscendi nequit; diathesin phlogisticam & irritationem ostendit: frequentior imbecillitati debeatur, quæ irritabilitatem augebit; si vero plenitudo, robur, & præcipue durties, eum comitetur, ex necessario prout irritationis & diatheseos phlogisticæ signum habeatur: Plenus, fatis fortis, in symptoma fatis auspiciatum evadit, & sudores criticos plerumque præcedit: Crebrior, minutior, irregularis, & contractus, imbecillitatis spasmique concursum periculofissimum denunciat. pulsus inæquales semper mali.

Difficillimum omnino foret, pulsum contractum a minusculo, ex debilitate exorto, distinguere: Is autem succrescens ex venæsectione, contractum fuisse palam indicat. Pulsus irregularis imbecillitati plerumque debetur. Pulsus, ubi ictus 120. vel 130. singulis minutis superat, periculi insignis indicium ostentat, & inflammationem cerebri secum comitem multoties adfert.

Sanguis superficiem coreaceam albam ostendens in genere

diatheseos phlogisticae signis adjungatur. Vasorum seu pelvis conditio quaedam, & ratio qua elicitur, species ejusdem varias exhibebit. vid. de Haen.

Calor magnus. Calor cum cordis actione & sanguinis circumeuntis statu nexum insignem tenet. Calor magnus irritationem in systema sanguiferum adhibitam, & vires stimulantibus, indicat; rationem eandem cum stimulis applicatis, qui caloris excitatores magis universaliter senserantur, conservat. Calor auctus ope thermometri exploratissime dijudicatur. Eundem *Ovis Narium & Linguae* status indicant, prout posterior plus minusve scabritie cooperitur. Ex calore aucto praecipue, partium fluidarum, ad linguae papillas emolliendas, exhalatio cietur; unde partes crassiores a tergo demorantur, & crustularum cum caloris gradu & diuturnitate ratio magna conservatur. „Omni enim transitu vitalis liquidi impedito, crustae gangraenosae quasi factae, superficiem linguae, faucium Oesophagi &c. tegunt, ex qua causa haud raro difficilis deglutitio & vox clangosa a siccitate partium, Swieten”. Horum fluidorum secretionem spasmus quoque impedit, & siccitatem adaugebit; cum vero crustulae decidunt, spasmum amoveri, & febrem solvi, denunciant.

Sitis Magna. Calor ab hac non ubique designatur. Nam, sub stadio frigoris febrili ubi obvenit, a constrictione spasmodica concitatur: Sub stadio caloris, ex humiditatis naturalis exhalatione & inedia promovetur. Irritationem insignem, in systemate praevalem, significat. Nonnullis in casibus, ad ventriculi statum putridum attribuemus oportebit. Siccitas etiam, per corporis superficiem dispersa, cum calore interno rationem eandem simul obtinere queat. Ex hoc vero, spasmo simul auxilium conferente, caloris aridi urentis causa explicatur. Quinetiam cutis humida, quae pulsus molliorem, plenior, aut minus frequentem, sibi comitem non adjungit, virium stimulantium excessum demonstrat. In diabete hysterica, per-

perseverante adhuc spasma, secretionem nihilominus augeri, fatis novimus.

Urina parca & Colore magis rubro. Ex urinæ diminutione & corporis emaciatione subita, in febribus, perspirationem ad gradum magnum incedere, quæ, una cum spasma cæterisque, urinæ quantitatem imminuit, arbitremur liceat; & cum calore, qui vicissim cum circulationis statu præfinito nexum tenet, rationem insignem conservare. Calor fortassis, urina partibus tenuioribus defraudata, colorem rubrum præbet: Hæc urina vires stimulantibus ostendit, in paroxismo calido ita prodit. Cum autem sedimentum bonum dimittit faustum: quibus morbi septima die judicantur, iis nubeculam rubram urina die quarto continet: Hipp. Hoffm.

Dictum est, febrem inflammatoriam periculum præcipue secum adferre, dum una cum determinatione topica, uti in caput, pulmonem, & abdomen, consociatur.

Determinationes topicæ caput versus. Caput in febre potissimum opportunum est ut afficiatur, & nulla inflammatio majoris momenti, quum in parte omnium nobilissima ipsius animæ rationalis domicilio, consistit. Hæc vero capitis affectiones topicæ sic dignoscuntur. Pulsant vehementer arteriæ Carotides & temporales prope caput, oris rubor & suffusio adsunt. Cavendum vero ne pulmones obstructione simul afficiantur, scilicet: sanguinis ex capite regressum impediendo, sin hoc non obveniat, cordis & arteriarum impetum auctum, ad caput maxime determinatione vergentem, ostendit, somnus perturbatur, æger dat ferox responsum, præter consuetudinem aliquid facit, oculi præcipue adnatæ vasa, tumidi scintillantes rubrique: ad lucem sonumque sensibilitas adaucta, & ejusdem intolerantia, lachrymarum fluxus involuntarius fit, oculi sæpius moventur. Oculi audacia delirii signum est, ait Hippocrates: in lecto continuo se jactitat æger, vultus ferox; dentium stridor, dolor capitis acutus, vigiliam pertinax, omen malum: floccorum collectio: delirium

ferox vel typhomania observantur: ideæ variæ ridiculæ mentem infestant, latrones adesse concipit æger, & nugæ gaudio vel timore facile afficiunt. Hæ notæ sunt inflammationis cerebri topicæ; & omnibus concurrentibus, de ea dubitandi nullus locus erit; neque ulla ambiguitas de omnium Symptomatum causis aderit: excepto delirio phrenitico, seu inflammatorio; quod a loquelæ & ratiocinandi modo & incohærentia, agitationum & animi affectuum violentia, ira, furore, inquietudine, & e lecto surgendi desiderio, &c. satis internoscitur ab alio mox memorando, ex diversa causa profluente. Delirium hujusmodi perinde ac symptomata reliqua, cerebri seu membranarum ejus inflammationi, ut plurimum his signis concomitantibus lethiferæ debetur.

Si morbus hicce adoleverit, vix curari potest, somnus primo turbulentus est, tunc leviter delirat homo, postea penitus desipit, non multum post, in furorem incidit, hebetudo tandem maxima; hanc sequuntur, convulsio, mors; vel paulatim crisis salutaris & convalescentia.

„ Si hanc cerebri inflammationem jam descriptam, subsequitur convulsio, cujus prima vestigia sunt tendinum subsultus, faciei & oculorum distractio, seu ejusdem tetanus, tandemque, totius corporis motus convulsivi, mors. ” vid. Boerh. Swieten.

Galenus notat, „ si in ardente febre, tenuis & alba urina appareat, designat phrenitidem, si vero jam adest phrenitis; (i. e. inflammatio in cerebro) & talis urina appareat, prædicimus mortem. ”

Delirium hic pro inflammationis in cerebro symptomate traditur; ex sanguinis autem in capite impetu aucto, nondum adhuc in veram inflammationem degenerato, proveniat, ut in paroxysmi intermittentis stadio calido, videre liceat. de hoc & de convulsione plura postea.

Determinationes topicæ Pulmones versus, seu illorum inflammatio, ex Pulmonum indole & officiis, huic maxime objiciuntur. Notæ sunt, respiratio crebrior, in tho-
race

race anxietas, spirandi difficultas; tussis dolentissima, haud raro cruenta; decubitus difficilis: æger sive caput erigere cupit, sive in latus affectum decumbere non sustinet. Per symptomata pleuritica & peripneumonica magis perfuncte sese produnt hi affectus. *Symptomata pleuritica.* Dolor uni parti lateris affixus, pungens; inspiratio dolens, decubitus difficilis, tussis quoque molestissima. *Symptomata peripneumonica.* Sub sterno, vel inter scapulas, dolor obtusus; tussis, anxietas, spirandi difficultas, vultus colore purpureo tumidus. Pulsus aliquando mollis: Hicce affectus infarctionem & periculum magnum indicat. cito jugulans nisi venæsectione &c. sublevatur. Expectatio facilis, & quo citior hoc evenit; eo spes sanitatis major; materies primo sanguine tineta est: respiratio liberior, doloris, anxietatis & febris cessatio &c. bona signa, contraria, mala. Ubi in febre non intermittente difficultas spirandi & delirium fit lethale, Hipp.

Determinationes topicæ in Viscera abdominalia, seu eorundem inflammatio. Viscerum istorum inflammationes congestionesque effusionibus & exinde sphacelo procreandis opportunæ sunt. Ecce symptomata! Abdomen tensum, tactu tenerrimum, dolet. Doloris sedes, ardor intensus, & cætera, ad partem affectam indigitandam ducit. Vomitus incessans, diuturnus, si haustibus ei salinis seu opio adhibitis succurri nequit, inflammationem in ventriculo præcipue, seu in visceribus aliis abdominalibus, latere, suspicionem validam suggerit; in priore anxietas summa & inquietudo affligit & singultus non raro comitatur. A vomitu singultus, & oculi rubri malum. Hipp. Hypochondriorum inflatio & tensio eandem inflammationem in hisce visceribus accensam ostentat. In hanc antiqui magnam attentionem impenderunt. Hepar & lienem, dissectionibus institutis, molem, ex sanguinis accumulatione, statum naturalem binis vicibus superare, non raro deprehensum est, in intermittentibus, utcunque, hæc præcipue evenit. Cum symptomata respirationis difficilis, & pulmonum affectus,

defant; perdurante vero decumbendi difficultate, seu dolore in regione abdominali, ex positura singulari percepta vel aucta, inflammationem ostendunt. calor summus ad interna, frigus vero ad externa, malum. Hipp. universus calor non tam malus, quam localis, nam inflammationem indicat, Boerh.

Harum inflammationum in gangrænam terminantium symptomata breviter attingere licet, quod metuendum sit, cum subito dolores remittunt, circa pectus gelidi sudores profluunt, pulsus debilis, & intermittens, vel penitus deficiens, virium lapsus, extremarum frigus, vultus pallidus sædus, facies Hippocratica &c. arcis propemodum debellatæ signa.

” Si autem vitalia viscera, gangræna, ex febre nata occupentur, brevi plerumque mors sequi solet ” Swieten, Hoffm.

Rarius hæc febris, & non nisi maligni quippiam cum eo complicatur, per alvi fluxum terminatur. pessimum etiam & plerumque mortiferum est indicium, in hac febre, quando alvus diu cohibita, sponte miram quantitatem, fæcum biliosarum & corruptarum, simul & semel, junctis terminibus, profundit, intestinorum sphaceli signum est, ut ex cadaveribus defunctorum compertum habuit Hoffmannus. „ Inflammationes die septimo nono vel undecimo febris, partes vitales invadentes, periculosissima plerumque mortifera ”, Hoffm.

II. *Febris nervosa seu Vires sedantes.*

Hæc in regionibus & tempestatibus calidioribus maxime prævalet: Ut plurimum a contagione ortum ducere notatur & plures eodem tempore afficere. Habitus debiles oppugnat: initio, progressus tardiores facit; & lassitudo per dies plures ante febris accessum invalescit. Sensorii functiones admodum turbantur. Calor saltem ex magna corporis parte, parum auctus. Fluxus ejusdem, utcunque, repentini incessunt. Venter abnormis, principio per paucos dies, exacerbationes & remissiones, vesperi ingruentes, sollicitant; postea, obscuriores evadunt. Corporis
robur

robur magnoperè imminuitur; appetitus profternitur; nau-
fea, & haud raro vomitus, excitantur; fomnus exiguus,
ut plurimum, interturbatur; nec non delirium & typho-
mania concomitantur. Animus dejectus: Urina pallida
sedimentum nullam demittit: Vultus pallescit; corporis
partes extremæ, pedesque, præcipue frigescent. Mor-
bus per hebdomadas binas ternasve plerumque proce-
dit; &, in Crisin aut solutionem nequaquam sensibilem
exiens, haud raro terminatur.

Nunc ad symptomata, virium sedantium excessum in-
dicantia, singula perpendenda adventum est. Hæ vero
a miasmate atque contagio, debilitatem binis modis in-
ferentibus, induci possunt. Auxilium vero conferentes,
paroxysmorum præcipue repetitio, nec non timor, despe-
ratio, evacuationes immodicæ, sive naturales, sive arte
inductæ, cum cæteris, eas potentiores reddent. Febris
inflammatoria in typhum non raro terminatur; quod in re-
gionibus septentrionem magis spectantibus sæpius accidit.

Vires sedantes, prout functiones animales, vitales, natu-
rales afficiunt, intueamur liceat. Functiones animales ad mo-
tum sensumque rediguntur. Motus debilitas ex duobus
generibus constat: 1. Prout motus imbecillitatem simpli-
citer; 2. Prout motus irregulares imbecillitatem denotan-
tes, exprimunt. Hæ quoque functiones, motus voluntarii
organa, sensus internos & externos, somni & vigiliarum
officia complectuntur. Functiones vitales hæ sunt quæ in
circulationis & respirationis. Naturales quæ in appetitus
excretionumque, officiis occupantur.

Debilitas in Functionibus Animalibus.

Principio, in functionibus motus voluntarii. Hujus pro-
gressus graduumque vestigia persequamur. Initio, debi-
litas & lassitudo; roboris muscularis jactura notabilis.
æger se erectum sustinere non valet; sed corporis positu-
ra, in qua muscoli pauciores occupantur, opportunè sub-
levatur. Primo confidet, dein decumbit, & sese in lecto
gradatim circumagere non potest. Capite paululum sub-

levato, in lectum sensim delabitur, quasi cadaver jacet; & genua utrinque posituris erecta stant affixa, quo se sustineat; debilitatis summæ signa. Oculi languescunt, motus propemodum expertes: & rebus objectis parum attenti. Vultus quoque dejectus. Quinetiam motus irregulares, imbecillitatem denunciantes, motus convulsivos & spasmus inferentes observantur; quales, linguæ manusque porrectæ tremor, & ubi conatus leviusculos tremor motusque convulsivi comitantur. Tendinum subsultus, & dentium frendor. Hi vero, licet ad imbecillitatem sæpe referantur, non raro tamen una cum irritatione complicantur. „Atonia gignit spasmum,” inquit Hoffmannus. Ita quidem oculi spasmo afficiuntur, ad dimidium adoperiti, prominentes, transversa tuentes, albore tantum conspicuo, cernuntur. Hæc symptomata debilitatem, & periculi multum, ostendunt. Hæmorrhagiæ ferociiores motus convulsivos exsuscitant; quod eos viribus stimulantibus ubique non deberi satis indicat.

Symptomata Debilitatis prout in Sensibus & Animi constantia, somno & Vigiliis, occurrunt.

„Integritas iudicii pendet a bona cerebri constitutione, eo compresso, irritato, exhausto sanguine, fabrica cerebri mutata, confunditur omnis rationis usus, repræsentantur animæ pro externis objectis verisque; species prævalidæ internæ, abrumpitur nexus idearum, ut anima non comparet ideas, neque adeo earum æqualitatem vel diversitatem pervideat, sed saltu ab idea ad diversissimam ideam transeat: vel denique deletis, impeditis sensuum actionibus, evacuato quasi speciebus cerebro, homo ad ideotæ plantæque conditionem redeat; sed in sanitate, corporum externorum vires, aer, vita, genus, consuetudo, cibus &c. iudicii firmitatem multum variant” Haller.

Hæc quidem debilitas per tonum mentis indicatur. Ita dejectio & desperatio per mentis sensum vultumque præcipue significatur. Haud aliter cel Hallerus: „Neque

que hoc dissimulandum est, Creatorem affectibus animi suos characteres assignasse, ne homo in sociali vita homini facile imponeret. „ Proprii imprimis in voce, facie, oculisque, muscoli singulas passiones mentis ita fideliter exprimunt, ut etiam a Pictore ræpresentari possint.” Immo animalia bruta dignoscunt. Audi quid philosophus antiquus Socrates inquit: qui nullo affectu se possidere sinebat nisi lætitia. Sopirus vero physiognomus eo conspecto, dixit illum esse iracundissimum & fallacissimum, hoc ridebant Socratis discipuli, sed respondet Socrates, ~~_____~~. Unde etiam genus dicendi vulgare.

Naturam expellas furca licet usque recurret.

Hæc enim anima, adeo diversa a corpore, arctissimis cum eo ipso conditionibus religatur; quæ & cogitare cogatur ad eas species quas corpus ipsi repræsentat; & absque cerebri corporeis speciebus non videatur aut meminisse posse, aut judicare. Sic doctissimus Pope canit.

*So cast & mingled with his very frame
The mind's disease its ruling, passion came.*

In febribus animus plerumque prosternitur quod a causis moralibus forsan augeatur, & ejusdem affectus diversi, sua vice, diversas corporeas mutationes inducent, functionesque varie afficient. Nec secus Cel Gaubius „ mens nimirum corpori suo, dum vita viget, intime implicata est; ut difficulter concipere liceat tam exquisite puram ejus operationem, quæ prorsus nihil corporeæ mutationis quoquo modo sibi innexum habeat „ hoc cujusvis experientia confirmat; & ad hos animi varios affectus medicum atendere oportet.

Nihil magis conspicuum quam quod certus animi tonus certum corporis statum subsequatur, quem spes, alacritas, lætitia, fortitudo, vel etiam ex adverso, mæstitia, formido, & desperatio, comitatur. Hi autem affe-

ctus, prout systematis vigor sese habeat, in genere consentanei offenduntur. Phænomena complura in Oeconomia animali sese offerunt, quæ doctrinam hanc confirmant: quamvis exceptiones occurrunt. Verisimillima prorsus ea videatur, ubi desperatio ex morbo ipso enascitur; quæque in fortissimos, mente licet intrepida gaudentes ingruet. animus admodum subito in febre putrida dejicitur, & omnem spem sæpe abjicit æger, pessima ominans.

Desperatio hæc per vultum quoque exprimitur in statu sanitatis, oculus huc illuc, constanter & velociter, mentis ad instar, agilis res objectas ubique contuetur: In eo, musculorum vultus agilitas & fortitudo exprimitur. Quodocunque vero patientius aperitur, ex una re objecta in aliam tardè sese transferens, luctuosus apparet, & tristitiam repræsentat: vid. pestem Massiliensem, ægri oculos tales habuerunt quos nemo sine commiseratione inspicere potuit, quando denuo laxitas & tensionis defectus in musculorum vultus expressione conspicitur, uti labii inferioris detractio, ex quo facies longior videatur, &c. hisce tristitia & debilitas in actione sensorii commonstrantur, vid. Lind. & Lomm. in prog.

Hæc ulterius se patefacit, prout facultates intellectuales & memoriam afficiat; qualis, in recognitione, & cognitionis serie persequenda difficultas, somnium ut plurimum interturbatum nec non horrendum, delirium, & cætera.

„ Difficillimum autem est ob extremam hujus materiæ obscuritatem, aut partes affectas assignare, aut diversas læsionum modos, quibus singulæ deliriorum species oriuntur: Gaub.

Somni & Vigiliarum phænomena ad hosce status sensorii diversos explicandos optime infervirent: Hæc, utcunque, in campum nimis amplum viam ducerent. & in regnum scriptorum difficultatum descendere oportet, sensuum internorum somni & vigiliarum doctrinam totam rimare, ex qua etiam lux multa utilis nobis adfulgeret; consultius itaque plurima de his præteribo. sufficiat, res ipsas prout actas, semel proposuisse;

Delirii genus unum ex sanguinis in capite impetu aucto deducimus, de altero vero ex imbecillitate magna, & vis nervosæ inertia, a febre & causis super inducta nunc tractamus. causam inter utramque tamen internoscere haud raro difficile, cum sæpius in febre eadem, debilitas seu inertia, & vires stimulantés simul sæviunt, & in praxi difficultatem magnam faciunt. de hac postea. prodit Hoffmannus se frequenter in febre Synocha: seu Inflammatoria, in juvenili ætate ac temperamento sanguineo, vidisse delirium diuturnum, post neglectam in principio Venæsectionem, sed quando decimo quarto die, sedimentum posuit urina, discessit demum & hoc sine damno: ad delirium vero sine impetu aucto, animum nunc vertemus.

Ratiocinatio tarda, irritationis & virium stimulantium indicia nulla, rigores frequenter utcunque, & caloris fluxus superveniunt, & haud raro delirium hocce recedit, iterum iterumque rediens: vultus pallidus & languidus, motus nullatenus violenti, animi inconstantia insignis, & idearum potius confusio, æger secum mullitat &c. delirium generis posterioris indicant. Hoc etiam insigunt Boerh. & Hoffm. delirium saltem ex eadem causa oriente, quanquam gradu augeatur, posterior his verbis, „ post declinationem febris acutæ, observatur per aliquot dies, aut hebdomadas, quædam desipientia & mentis inconstantia, a phrenisi diversa, quæ, propter summam virium & cerebri ex perpeffo morbo debilitatem oritur, & redeuntibus viribus vel sponte cessat, vel congruis præsiidiis facile iterum penitus discutitur “. idem observat Boerh. „ sæpe ægri ante mortem delirant quia spiritus tendendis nervis, non sufficiunt “. delirium hoc in frigoris stadio conspici liceat, in quo vis nervosæ excitationem imminui constat, & caloris aggressu evanescit: Medicamentorum stimulantium ope sanari vidimus: Cel. Medicus viri casus meminit, qui libras octo vini per diem hauserat, quo delirium averteret; quod, nisi dosis repetita esset, semper recurrere solebat, in febre Nervosa, malignis &c. hoc delirium non raro obvenit. Hippocra

tes dicit, deliria cum risu tutiora, quæ vero cum studio accidunt periculosiora.

Si in delirio sine impetu aucto ad mortem vergit, hunc cursum sæpius sequitur: debilitas augetur, mentis & sensus functiones paulatim imminuuntur, stupor & coma invadunt, fæces & urina profluunt, sudores glutinosi, gelidi ex pectore & fronte diffluunt, mortis advenientis prænuncii.

Causa delirii altera apud auctores habentur, sordes in ventriculo: sic Cel. Swieten; monitus ab optimo præceptore, frequentem satis delirii in febribus causam esse sordes circa præcordia collectas, postea attentus huic rei vidi sæpius hoc verissimum esse, & unico vomitorio dato, excussa hac saburra recordor plures ilico resipuisse. Signa sequentia hujus sordis dat: lingua sordida, sapor amarus fastidiosus, nausea, vomitus, anxietas, & ulterius confirmatur si nulla signa docent alias causas adesse a quibus delirium expectari possit, ita se rem habere assentio, cum multa venenosa noxia in ventriculum ingesta hunc effectum producere queant, sed pluribus in casibus emeticus nauseam solam creando, sensorii vires medicatrices excitat, ad superficiem determinat, & intermittentis paroxysmum cito solvit vid. quæ dicta fuerunt antea: sordes in intestinis sicut & alvus astricta delirium in febre augere vel excitare notantur.

De connectione intima animum inter & corpus & sympathia reciproca antea dictum fuit, de causis etiam corporeis quæ delirium in febre excitare possunt jam tractatur, ad animi autem affectus in his morbis, seu a febre seu a quacunque causa inducantur, nunc dierum nimis metuendum sit neglectos, attendere debemus, nam pervigilium, jocularis dictio &c. in febre, ex se noxas multas inferunt, sanguinis impetum in capite augent & inflammationem cito excitant; homo enim sanus, cura pervigilio studio &c. phrenitidi tandem accendi causam præbeat, hæ ideæ mentem occupant abripiuntque, nec aliis attendere sinunt, functiones corporeas varie afficiunt, hinc convenire notum est, aliis ideis excitatis, delere illam impressionem, hoc explicantur, instrumentorum musicorum

in delirio effectus nonnunquam salutare, vid. Acad. Reg. Scient. aquæ ex alto in vas æneum guttatim destillantis, arborum tremulorum susurri, de quibus poeta canit,

Levi somno suadebit inire susurro.

Delirii ingentis ferocis in febre lenta, per dies septem perseverantis casus Morgagno obveniebat; tamen nulla in cerebro inflammatio post mortem inventa fuit.

Hippocrates coma vocat „Somnum longum qui habet difficilem expergefactionem; qua quidem difficili expergefactione, a somno longo naturali distinguitur. Somnus atque vigiliæ, utrumque, si naturæ modum excefferint malum”. In quo morbo somnus laborem facit, mortale; si vero somnus juvat, non mortale. Ubi somnus delirium sedat, bonum. Pessimum est, si neque interdiu neque nocte dormit”. Hoc non semper phrenitidem solam, sed sæpius debilitatem & irritationem, ut plurimum inflammationem cerebri; cooperantes ostendit: est Coma vigil quoque, sive ingens inclinatio ad somnum, æger tamen sæpe vigilat, & excitatur per terribilia phantasmata, hoc debilitatem seu inertiam & sanguinis in cerebro impetum auctum ad inflammationem vergentem simul sævientes ostendit.

In singulas a variis auctoribus somni causarum enumerationes, tempus inire non sinit, & quidem in somni theoria difficultatem facit summam, quod a contrariis adeo causis idem invitatur: inducunt compressio, evacuatio, frigus, medicamenta, venena, exercitium: irritationis defectus &c. &c. Haller. sic circa collum laqueus, obesitas &c. soporem inducunt, ex peripneumonia etiam qua sanguinis ex capite reditus impeditur; coma oriri visum est, vid. Aret. a phrenitide inferri deprehenditur, lethale sæpe: ad finem quoque febrium exitiosam sæpe adoritur, coma, stupor symptoma frequens in principio pestis, ubi vires admodum prosternuntur: de comate etiam exorta in fœmina sub febre petechiali laborante, cum debilitate
in-

inſigni comitata, ad ſeptimum diem prolongata, meminit Hoffm. vino autem ſtimulantibus tandem fugato. In paroxiſmo frigido etiam, & ſæpius per totum, febrium quorundam Epidemicarum, maxima ſimul debilitate ſtipatarum, Coma non raro gravius præpollet, cortice autem copioſius adhibito, curatur.

Docet Boerh. in multis febribus coma fieri, in quo miſſio ſanguinis, clysmata, fotusque nil fecere, poſtea ſponte ceſſare, & pepaſmo ſoluto abire, monet ſe viſiſſe domicellam multis diebus comatoſam, omnibus applicatis nil juvari, epithematis capiti tandem curata, auctor idem obſervat, febrem in Hollandia graſſari, cui curandæ interfuit, unde oriebatur ſomnolentia & quidquid in os infundebatur, deglutiebant ægri, cæterum nulla mala ſymptomata aderant, ſi modo fieret ut alutæ incumberent, aliter gangræna in lumbis ſubſequebatur.

Sydenham etiam notavit, quod in quibusdam febribus Epidemicis, homines per quatuordecim dies manſerint dormientes & ſenſibus privati, ſed tamen habentes calorem, pulſum ſat bonum, dedit juſcula macilenta &c. & ſi medici aliis remediis utebantur, ægros peſſumdabant: in febre Epidemica quam Sydenhamus tractavit: quæ principio ſigna omnia febris inflammatoriæ, uti in latere dolores, ſanguis coreaciam albam oſtendens, calor, &c. exhibuit. In hoc coma ſæpe ab adortu ad dies ſeptem vel decem perfeverabat: experientia tamen compertum habuit, ut ultra venæſectionem unam cum utilitate ager ſuſtinere non potuit, quam principio peregit, & poſtea per aliquod tempus regimen antiphlogiſticum adhibuit, & ceſſavit demum; febrem hanc in typhum abire in perſpicuo eſt, cum ſæpius ægri ante dies triginta non convaleſcebant. „ Hoffmannus habet; vidi ego in febre inflammatoria, ſæpius in juvenili ætate ac temperamento ſanguineo, perpetuam ſomnolentiam, quæ tamen ſine periculo fuit, admoto pedibus ſale ammoniaco aceto & baccis juniperi diſcuſſa”. Monet Boerhavius ut a nimis magno & nimis parvo impetu cavendum ſit, & ſi hoc ſymptoma contingat

gat in morbo moderato, potius naturæ permittendum, nam nunquam sub hisce conditionibus ex illo damnum vidit.

Quando memoriæ jactura consociationibus habitu fixis nocere pergit, inauspicatum. Ita profecto, æger potum depostulat & postea oblato se postulasse obliviscitur; quando amicos ignorat, cum stimulum ad se exonerandum perferentitur, sed munditiæ sensum decorum negligit; casus hicce, licet ægrotus ejusdem haud conscius esset, eveniret: Sub casu priore, æger conatus solitos facit; sub posteriore, ex eo debetur, quod sphincter Ani relaxatur: Alter voluntarius: Alter involuntarius: Periculum magnum, & sensorii interpellationem, omnia demonstrant. Nonnunquam tamen hæ læsionum potius cognomina merentur: Specimen ejusdem debilitatis cum æger, ad sitis stimulum insensibilis, quanquam cutis & os exarescunt, gustum amittit. Hoc, utcumque, siccitati nonnunquam debeatur. Postremo vero, cum omnia sensus organa, qualia visus, auditusque, lucis sonique, cæterorumque impressionibus haud afficiuntur: Exemplo visus insensibilis consueto, cum nubeculæ circa lectum & velamenta conspiciuntur, & hæcce idola imaginaria captare enititur æger. Hæc Carphologia dicta. Hippocrates ait, " Si non videat, vel non audeat, jam debili existente corpore; quicquid horum evenerit, mors proxima est."

Symptomata Debilitatis in Functionibus vitalibus, in Circulatione occupatis.

Deliquium animi in positura erecta, cum Cor sanguinem ad caput impellere non valet; quod cerebrum excitationis diminutionem, vel sanguinis ex eo derivatione n nequidem minutissimam, perpeti posse commonstrat. Vertigo scotomia & aurium tinnitus, syncopes præauncii, eam lem indicant. Debilitas nec non insignis, & haud raro lethifera, cum Cor sanguinem ad vasa extrema impellere nequit, enunciatur. Hinc partes extremæ, sicut aures, nasus pedesque, ad tactum frigidæ, pertractantur. Sudores viscosi frigidique cordis actionem insigniter debilem, &

vasorum per superficiem disperforum laxitatem & paralyfin, edicunt. Prosper Alpinus ait, Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus viriumque languore. Ex eadem cordis imbecillitate, vultus pallidus devenit, oculi collabuntur, vasa rubra evanescunt; & jam metuendum ne stygias mox haureat undas æger, cum vultus & fortasse corpus universum pallescit, labia livida fiunt; Oculi & tempora excavantur, frons prominēt, nasus acutus fit, facies Hippocratica vulgo nuncupata.

Eandem cordis actionem vacillantem, pulsus imbecillis, irregularis, frequensque denunciat, cum sese penitus evacuare non valet, sed impletum ad sese contrahendum statim incitatur. Hicce pulsus irritationem nec minus indigitat; comitantibus vero debilitatis signis supra memoratis, iisdem causis attribuendus. Pulsus hujusmodi in moribundis ut plurimum dominatur. Pulsus nec non tardus debilitatem, utcunque explicetur, ostendit, symptomatis hujus comes, ad easdem causas omnino referendus.

Respiratio tenuis & crebra, præcipue dum movetur aut agitur æger, diaphragmatis & musculorum respirationi famulantium, cum thoracem dilatare non valent, imbecillitatem pronunciat. In scorbuto, motus levissimi respirationem citatiorem inducunt. Cum musculi scapulis cæterisque partibus affixi in subsidium advocantur eorundem debilitas indicatur. Hæc etiam ulterius ex pinnarum narium contractione monstratur; sicut & ex suspirio profundo, dum interea pulmonum affectio nulla topica seu congestio adest: Ecce autem circuitui pulmonum irritamentum, & anxietati levamen! in acutis affectionibus quæ cum febre sunt, luctuosæ respirationes, mala Hipp. *Vocis* imbecillitas organorum ejusdem; & musculorum in vocem efferendam adminiculantium, actionem debilem indicat; & hæc nonnunquam ad aphoniam pergit. Hippocrates ait, „ In vocis interruptione, spiritus, veluti iis qui suffocantur, rursus scapulis redditus, malus”.

Symptomata Debilitatis in Functionibus naturalibus Appetitus Excretionumque. Hanc

Hanc indicant appetitus defectus, anorexia, nausea, vomitusque! Posterior, utcumque, spasmo attribui posset; sed, comitantibus vertigine, scototmia, & deliquio, cæterisque, ad debilitatem, quæ spasmi effectus augebit, etiam referendus. Deglutitio difficilis ex musculorum eidem inservientium debilitate & affectu paralytico coorta, nec non Ani vesicæque dejectiones involuntariæ, dum sphincteres tenacem stringendi facultatem amittunt, interitum omnes interminantur. — symptomata debilitatis, prout gradu tempore & consensu &c. simul occurrunt, periculum analogum enunciant.

Symptomata mortis certiora præbent imbecillitas & irritatio, seu debilitas & fluidorum putredo, de qua postea fusius, una conjunctæ. Debilitatem & irritationem talia simul cooperantia indicant, scilicet: Debilitas magna, ad lucem sonumque, præcipue sub morbi accessum ingruentem sensibilitas adaucta; somni interpellatio, per plures dies noctesque perdurans: Inquietudo; de lecto surgendi desiderium: Stragulas repellit æger, & floccos carpit: Motus convulsivus, dentium frendor, tendinum subsultus, delirium non ferox: Pulsus frequens; oculorum distortio ruborque, qui vultum interea non afficit; quod arterias capitis internas præcipue affici ostendit. Inflammatio cerebri, systemate sanguifero in genere nondum affecto evenire potest, ut in Typho nonnunquam. Delirium phreneticum humili superveniens, malum: Urina limpida delirium plerumque prægreditur.

Si in febre post magnas evacuationes, oritur convulsio fere lethalis Boerh. ut & quæ cum delirio perpetuo. priorem igitur viribus Sedantibus supra memoratis adjicias. Præcedunt eam plerumque, delirium, pervigilium, coma, Tendinum subsultus: Hippocrates dicit, Convulsio in febre nata eodem die desinens, bonum; sedat enim febrem eodem die, aut postero aut tertio. duratio autem hujus mali non *semper* eandem prognosin dat, quanquam enim maximum discrimen adesse indicat; non semper tamen desper-

randum, & nonnunquam bona spes est si *diutius* continuatur, vid. Sydenh. Swiet. nam corporis vires validas esse indicat; & imprimis si cerebri functiones non admodum læduntur, sed potius minuuntur, ut delirio, pervigilio detegitur, & vires vitales, ut pulsus, respiratio, adhuc bonæ sunt. casus a Cel. Swieten. memoratus hoc confirmat. Juvenis die sexto febris subsultu tendinum corripiebatur, decimo quarto muscoli totius corporis convellebantur, sustinuit tamen ad vigesimum primum diem horrenda hæc mala, tumque cessaverunt, & evasit hoc morbo.

In junioribus & mulieribus nonnullis delicatulis a levioribus causis convulsiones non raro accidunt, & in iis non tam periculosæ sunt. adultioribus raro & non nisi validæ causæ hujus mali accesserint. Swiet. Aret.

III. *Symptomata Virium Septicarum seu Putredinis.*

Febris putrida cum ordine exanthematum sæpe conjungitur. Prout tempore præcedunt, uter morbus sit idiopathicus, judicemus licet. In priore exacerbationes & remissiones dilucidius cernuntur.

Febris putrida, seu putrida maligna Huxhami, Febris petechialis vera Hoffm. Febris continua putrida Boerh. A miasmate & contagione ortum ducere videri potest. plures eodem tempore afficit, quod in locis miasmati vicinis vel in urbibus, Nosocomiis &c. facilius eveniet. vid. caus remot. Principio, ut plurimum, cum febris inflammatoriæ, sub fine vero cum typhi symptomatibus, invadit. Utraque jam descripta. Nonnunquam vero robur & vires admodum subito prosternuntur. Sæpe mittem prima facie exhibent hæc febres indolem, Medicosque cum adstantibus, ac si catarrhales tantum essent, decipiunt: difficulter sanationem admittunt & brevi sæpe plures jugulant. Ab initio statim, docente Hoffmanno, ægri conqueri solent de virium summa prostratione atque debilitate, erecti vix consistere, vel pedibus incedere queant, sed mox animo deficient, quum in aliis & acutis morbis demum in statu & vigore ejusmodi imbecillitas observa-

tur, caput ab initio valde dolet, fervet, cum torpore, animus cito dejicitur, anxius & sollicitus est, ac salutis spem abjicit, pessima quævis ominatur. Assiduæ urgent vigiliæ, nec ullus reficiens adest somnus, appetentia plane perit, faciei vigor intercidit, pulsus languidus parvus & inæqualis micat, decubitus in lecto insolitus est, atque incompositus, membris quasi convolutis & corpore huc & illuc jactitato, pectoris est oppressio, quandoque cum tussi sicca, musculorum fibræ undulatorio quasi & tremulo motu convelluntur, tendinesque contrahuntur atque subsultant. plures nec de siti nec æstu, nec dolore, nec anxietate queruntur, & asseverant potius, nihil mali se persentire, præter languorem & somni defectum, Urina primum mingitur ut plurimum tenuis, sanorum simillima: quarto, vel etiam septimo die in conspectum prodeunt maculæ, in dorso potissimum & lumbis pectore etiam: plus minus copiosæ, varii subinde coloris, plerumque tamen sine levamine, ideoque non cutanea excretionem, sed vel sudoribus largis, fætidum acorem spirantibus, vel alvi fluxibus criticis, convalescunt; sed non nisi naturæ benignitate ac robore id accidit in his: vicissim autem nihil perniciosius est diarrhœa gravi statim inter initia, vel alvi fluxu critico cohibito. Rarius solo sudore & hæmorrhagia, sed frequentius per diarrhœam septimo, nono, aut undecimo die erumpentem solutos fuisse hos morbos asserit Hoffmannus. Salubritatem ipsius etiam laudant Hipp. Galenus, Columba, Bonnetus, Riverius: Valleriola, Schenckius &c. in pessimis signis sunt sudores ab initio & per totum morbum effusius manantes. Funestum eventum signa præfagiunt hæc: si sitis vel nulla, vel plane inextinguibilis, si lingua arida, discissa, nigricans, fauces inflammatae & squalore obsessæ, cum deglutione difficili, si post exanthematum eruptionem respiratio anhelosa & pectoris angustia persistit & invalescit, vel post sudorem & alvi fluxum, delirium cum aliis pathematibus ingravescit, nec urina turbida fit, nec sedimentum ponit; si demum oculi ob-

scurantur, mens plane delira fit, ægri floccos carpunt, tendines subsultant, excrementa involuntarie elabuntur, sudor frigidus manat & convulsiones accidunt, spiritum cum vita præcludentes., Hoffman.

Symptomata hæc putrida in primis viis, in sanguine, & in excretionibus, sese produnt; nempe, nausea fitisque inextinguibilis; in gustu spirituque fœtor; excretiones nidorosæ & rancidæ; cibi animalis fastidium, & acidorum appetentia; os & lingua nigra & squalida; urina turbida, lutulenta, adinstar carniū loturæ; dejectiones solutæ fœtidæque; sanguis dissolutus, per varias partes, per Anum, urinam, gingivas, texturam sub cute cellularem, erumpit, exinde petechiæ; ex partibus vesicatis humor fœtidus effluit; cadavera olent sudores.

Nausea fitis & acidorum appetentia: Hæ, sicut & gustus fœtidus, materiem putridam in ventriculo primisque viis, in spiritu vero fœtor, putredinem, adhuc magis universalem, ostendunt. Dejectiones frequentes, solutæ, fœtidæque: Hæ ex bile cæterisque in primis viis stagnantibus proveniunt. Sanguis dissolutus in sanguine extracto demonstratur. Cum serum & crassamentum non segregantur; cum partes coagulabiles indolem, qua se concretas fervare solebant, amiserunt; quinetiam quamvis formetur coagulum, si serum rubicundum flavumque circumfunditur, putredo tamen denunciatur. Coaguli seu concretionis laxitas, præcipue si globuli rubri in sero facile sese diffundunt, eandem indicabit. Hæc sanguinis solutio, cum vasorum laxitate connexa, hæmorrhagiis & effusionibus, ex variis partibus, quales per urinam rubram, per effusiones ex gingivis, naso, oculis, cute, cæterisque, causam præbet. Iisdem ex causis, vomitus & dejectiones sanguinæ, per moram in intestinis, haud raro nigræ & grumosæ: Atra bilis ab antiquis dicta. Hippocrates eam omen mortale pronunciat. Hinc etiam effusiones in membranam cellularem passim, in visceribus internis sphacelum, sub
cute

cute petechias, maculas, & vibices, formantes; quo majores & copiosiores apparent, eo plus periculi & corruptionis arguunt. Hoffman. raro evadunt ægri: Superficieï flavedo, cum icteri, seu bilis absorptæ, symptomata defunt, partis in sanguine ferosæ putredinem indicat. Partes vesicatæ humorem fœtidum effundentes, & sudores cadavera olentes: Hæc mortem appropinquare portendunt. Huic fortasse superstitionis vulgaris origo debetur: Corvos, scilicet, & Picas, volucres olfactu acutissimas, domicilium in qua cubat æger circumvolitantes & infestantes, signum lethiferum denunciare.

Si cerebri inflammatio cum imbecillitate magna & putredine viribus simul ingruunt, sepulchralia parantur; mors enim ultima linea rerum januam nunc pulsatur.

Hi status terni, ut antea annotavi, quamvis unumquemque ut res fineret seorsum tractavimus, nihilominus omnes simul haud raro conspirant & in eadem febre inveniuntur; ubi etiam eos promiscue tractare necesse fuit causas tamen diversas facile dignoscas. Eventus igitur febrium ex symptomatum numero majore vel minore, gradu, consensu, successione: duratione, tempore quo apparent, ægri varia constitutione, ætate, ex omni denique auxilio quo medicina ut hodie excolitur suppeditat, omnibus accurato scruticinio & cauta ratiocinatione perpensis, repetendus. & equidem summa prudentia opus sit videre, an agere debemus, & quid agendum sit. Ex dictis, ad ordinandam medendi methodum, fundamentum construitur; & ad febrium ætatis recentioris generatricia, nempe, Inflammatoriam, Nervosam, putridamque, accommodatur. Et plurima remedia, ex systematicis optimis adhibita, ad hasce indicationes ternas compendiose redigi queant; scilicet, Virium Stimulantium, Sedantium, & Septicarum excessui obviam ire.

Naturæ phænomena infinita sunt: Memoria vero terminis admodum circumscripta. Rei factæ singularis notitia, si aliis haud alligatam spectemus, ad eruditionem

non multum auxilii ministraret. Philosophiæ veræ negotium est, res factas, & hæcæ naturæ leges detegere, accurate conferre, in ordinem consimiles digerere, nexus indagare; dehinc ad leges certas generales atque principia redigere, quæ res factas singulas complures sub se complectantur.

C R I S I S F E B R I U M.

Diligenter incubuimus, ut ostenderemus, febres exparoxismis repetitis constare. Hippocrates ait, „ Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem; quæ vero subsequitur, magna ex parte levior fit”: Et nunc universim fere conceditur, salutis & mortis eventum sub hisce accessionibus seu periodis evenire. Comprobant idem Galenus, Ætius &c. talibus monentes „ Crises fiunt illo morbi tempore, quando morbus in statu, i. e. in apice sui incrementi constituitur, & collectis viribus æquo quasi Marte dimicat cum illis quæ in ægro de fanitate supersunt, donec victrix natura morbum superat, vel victa morbo succumbat: prior bona crisis, posterior mala dicitur, imperfecta dicitur cum non integre de morbo triumphat natura.” Hic vigor seu status nonnunquam in unum vel alterum diem vel longius non raro extenditur. Galenus voluit nullum esse periculum post morbi statum, in hoc tamen peccatur: notat præterea quod absque crisi sæpenumero mors sequitur: ex nimia imbecillitate ut in malignis &c. eveniat. Dies critici ab Hippocrate notati, 3. vel 4, 5. 7. 9. 11. 14. 17. 20. &c. In regionibus calidioribus, quam in frigidioribus, crises magis perfectæ & conspicuæ.

Symptomata criseos: Sudoris gradus quidam, non violentus; „ febricitante sudor superveniens, febre non remittente malum, prolongatur enim morbus. Hipp. sudores autem diebus criticis morbos judicant scilicet crisin efficiunt. „ Idem: calor per totum corpus æqualiter diffusus; somnus nonnullus naturalis, placidus, pulsus remissus,

ad tramitem consuetum propius vergens, mollior & fedatior; delirii cessatio: Crustulæ e lingua decidunt; appetitus redit: Alvus respondet. Urinæ mutatio, si febris inflammatoria fuit, & urina antea coloris rubrioris, & quiescens nubeculam viscidam demittit, nunc vero si pellucida fit, & nubeculam tenuem deponit, bonum. Urina crassior facile sedimentum deponens, bonum: Urina si sedimentum lateritium, colore carneo, cineribus rubris simile demittit, faustum: Furfuracea & squamosa solutionem imperfectam indicat. „ Judicatoria non judicantia, mala ”.

Tandem vero respiro, in nimis longum enim sermo trahitur, accidit invito & contranitenti, sed multa dicere spatium requiritur; non paucæ proculdubio mendæ forsan errores irreperunt; qui propter temporis inopiam, operis difficultatem, & ingenii curtam suppellectilem evitare non potui: hos utcunque lector benevole æqui bonique consulas; & vos præcipue nobilissimæ facultatis medicinæ Lugduni professores doctissimi, cæptis juvenilibus favete, & optatis fruar. Adjiciendi, expungendi, rescindendi sat locus est, ut mihi ipsi bene cognitum; longius autem in opere adolescere multa vetant, & in arca per annos nonos servare infelix non possum; ad finem igitur perduco, & cum Ovidio ex animo dicam:

*Dum relego scripisse pudet, quia plurima cerno
Mement, qui scripsi iudice digna lini.*

F I N I S.

